

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

MERIPELASTUKSEN JOHTAMINEN
– tulkitseva käsiteanalyysi

Opinnäyte

Kapteeniluutnantti
Pentti Alapelto

Esiupseerikurssi 62
Rajavartiolinja

Huhtikuu 2010

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Esiupseerikurssi 62	Linja Rajavartiolinja
Tekijä Kapteeniluutnantti Pentti Alapelto	
Tutkielman nimi Meripelastuksen johtaminen	
Oppiaine, johon työ liittyy Johtaminen	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)
Aika Huhtikuu 2010	Tekstisivuja 40 Liitesivuja 4
TIIVISTELMÄ <p>Tämä tutkielma kuuluu johtamisen tieteenalaan, ja se on meripelastuksen johtamiseen liittyvää perustutkimusta. Tutkimuksen kohteena on meripelastuksen johtaminen käsitteenä suhteessa sotilasjohtamisen nelikentän teoreettiseen viitekehykseen.</p> <p>Meripelastuksen johtaminen on yleiskäsite, joka kuvaa eri yhteyksissä meripelastukseen liittyvää johtamista.</p> <p>Tutkielman tavoitteena on selvittää, mitä meripelastuksen johtaminen on yleiskäsitteenä ja miten sitä voidaan määritellä sotilasjohtamisen nelikentän näkökulmasta. Lisäksi tutkielmassa etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:</p> <ul style="list-style-type: none">– Mitä meripelastus on?– Mitä johtaminen on?– Mikä ohjaa meripelastuksen johtamista?– Mitä johtaminen on meripelastuksessa? <p>Tutkielmassa selvitetään, mitä johtamisen nelikentän eri osa-alueet merkitsevät meripelastuksen johtamisessa ja nousevatko jotkin nelikentän osa-alueista keskeiseksi.</p> <p>Teorian muodostamisessa käytetään tulkitsevaa käsiteanalyysiä. Tämän avulla pyritään saavuttamaan ymmärrys meripelastuksen johtamisesta. Tutkimuksella pyritään tämän kokonaisuuden hermeneuttiseen ymmärtämiseen, jolloin esiyymmärrystä jalostetaan tutkimuksen lähteaineiston avulla tapahtuvan vaiheittaisen tulkinnan mukaisesti.</p>	

Tutkimuksen perusteella meripelastuksen johtamisen käsite voidaan määritellä johtamisen nelikentän näkökulmasta hallinnolliseksi ja operatiiviseksi johtamiseksi. Molempien tavoitteet ovat yhteydessä keskenään. Hallinnollisella johtamisella luodaan edellytykset operatiiviselle toiminnalle, ja operatiivisella johtamisella toteutetaan tehokasta pelastustoimintaa.

Meripelastuksen johtamisjärjestelmä on Kansainvälisen Merenkulkujärjestön ohjeiden mukainen. Kansainväliset ohjeet ja määräykset ovat pitkälti ohjaavia, eivät kuitenkaan velvoittavia. Merkittävimpana meripelastuksen johtamista ohjaavana normina voidaan pitää kansalliseen lainsäädäntöömme kuuluvaa meripelastuslakia, joka päivitettiin vuoden 2009 lopussa ja joka astui voimaan vuoden 2010 alussa. Päivitetty lainsäädäntö on esimerkki hallinnollisen johtamisen ja operatiivisen johtamisen toimintojen limittymisestä toisiinsa.

AVAINSANAT

Meripelastus, johtaminen, käsiteanalyysi

SISÄLLYSLUETTELO

MERPELASTUKSEN JOHTAMINEN	1
1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUKSEN TEORIA	2
2.1 AIHEESEEN LIITTYVÄ AIKAISEMPI TUTKIMUS JA SAMANAIKAISET TUTKIMUKSET	2
2.2 TUTKIMUSONGELMA JA RAJAUKSET	4
2.3 TUTKIMUSMENETELMÄ JA VIITEKEHYS	5
2.4 MERPELASTUKSEN KÄSITTEITÄ	7
2.5 SOTILASJOHTAMISEN NELIKENTTÄ	8
3 MERPELASTUKSEN KESKEISET NORMIT JA KÄSITTEET	12
3.1 MERPELASTUKSEN JOHTAMISJÄRJESTELMÄ	12
3.2 KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET	15
3.3 MUUT MERPELASTUSTA KOSKEVAT KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET	17
3.4 KANSAINVÄLISET MÄÄRÄYKSET JA OHJEET.....	18
3.5 MERPELASTUSLAKI JA -ASETUS	18
3.6 MUUT MÄÄRÄYKSET JA OHJEET	20
3.7 JOHTAMISEN OSA-ALUEET	21
3.8 YHTEENVETO.....	22
4 MERPELASTUKSEN JOHTAMINEN JOHTAMISEN NELIKENTÄSSÄ	24
4.1 YLEISTÄ.....	24
4.2 JOHTAJUUDEN NÄKÖKULMA.....	24
4.3 JOHTAMISEN NÄKÖKULMA	26
4.4 ORGANISAATORAKENTEEN NÄKÖKULMA	28
4.5 ORGANISAATIOKULTTUURIN NÄKÖKULMA.....	33
4.6 KESKINÄISRIPPUVUUDEN JA TOIMINTAYMPÄRISTÖN MERKITYS	35
5 POHDINTA.....	36
5.1 TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	36
5.2 TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAVAN JA MENETELMIEN ARVIOINTI.....	39
5.3 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI.....	39
5.4 JATKOTUTKIMUS	40
LÄHTEET	41
LIITTEET.....	46

MERIPELASTUKSEN JOHTAMINEN

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön aiheena on meripelastuksen johtaminen käsitteenä. Kysyttäessä rajavartiomieheltä ”Mitä on meripelastus?” saamme lähes aina yhdenmukaisen vastauksen: ”Meripelastus on ihmishenkien pelastamista mereltä”. Onko kyseinen Rajavartiolaitoksen virkamiehen antama ”perusvastaus” kuitenkin kattava ja yksiselitteinen? Voidaanko puhua yleiskäsitteellä meripelastuksen johtamisesta vai tulisiko käyttää joissakin yhteyksissä muuta termiä? Missä, miten, miksi ja milloin meripelastuksen johtaminen on ylipäänsä olemassa? Onko meripelastuksen johtaminen sidoksissa aikaan ja paikkaan vai onko kyseessä laajempi käsite kuin operatiivisessa toiminnassa meripelastuksen johtamisen miellämmeäkään? Rajaako ajattelumme meripelastuksen johtamisen käsitteen ainoastaan meripelastustilanteeseen liittyvään toimintaan, emmekä siten kykene havaitsemaan kokonaisuutta ja näin ollen ymmärtämään koko meripelastuksen johtamisen laajuutta, erityisesti sen kokonaisprosessin osalta?

Tässä työssä tarkastelen meripelastuksen johtamista kokonaiskäsitteenä, joka pitää sisällään kaiken hallinnollisen ja operatiivisen toiminnan. Meripelastusjohtaminen on tässä yhteydessä selkeästi eroteltava termiksi, jota käytän tässä työssä kuvaamaan operatiivisessa johtamisessa tilannetta, jossa johtaminen kohdistuu selkeästi meripelastustilanteen johtamiseen.

Rajavartiolaitos johti vuosina 2006 – 2008 keskimääräisesti vuosittain noin 1700 meripelastustehtävää Suomen meripelastustoimen vastuualueella. Vuosina 2006 – 2008 meripelastustehtäviin osallistuneiden etsintä- ja pelastusyksiköiden toiminta-aika vuositasolla on ollut keskimäärin hieman yli 2000 tuntia. Tämän lisäksi meripelastuksen johtokeskukset ovat käyttäneet vuositasolla keskimäärin 3500 tuntia meripelastustoimen etsintä- ja pelastustehtävien johtamiseen. Meripelastuspalvelun suoritteiden kohteena on seurantajakson aikana ollut keskimäärin noin 5000 ihmistä.¹

¹ Hallituksen esitys Eduskunnalle etsintä- ja pelastuspalvelua merellä koskevan vuoden 1979 kansainvälisen yleissopimuksen muutoksen hyväksymisestä ja laiksi muutosten lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten muuttamisesta, liittymisestä kansainväliseen COSPAS-SARSAT-ohjelmaan käyttäjävaltiona ja laiksi liittymisilmoituksen lainsäädännönalaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laiksi meripelastuslain muuttamisesta, s.5. Tilastot perustuvat Rajavartiolaitoksen tilastoihin.

Meripelastuksen johtamisen merkitys käy ilmi myös Rajavartiolaitoksen pitkäkäntähtäimen suunnitelmissa. Rajavartiolaitoksen strategiassa 2019 on meripelastuksen johtamiselle asetettu vaativat tavoitteet: Suomessa on oltava Euroopan turvallisimmat merialueet sekä Rajavartiolaitoksen on oltava yhteistyökykyinen, kansainvälisesti arvostettu merellisten turvallisuuspalvelujen asiantuntija, joka tuottaa yhteiskunnalle välttämättömiä turvallisuuspalveluja tehokkaasti ja taloudellisesti. Tämän perusteella pidän aiheellisena ja varsin ajankohtaisena aiheena tutkia meripelastuksen johtamista käsitteenä.

Olen työskennellyt Suomenlahden merivartiostossa vartiolaiva Merikarhun I-perämiehenä ja päällikkönä, meripelastuslohkokeskuksen päällikkönä sekä merivartioalueen päällikkönä. Työssäni olen joutunut osallistumaan ja perehtymään useisiin erilaisiin meripelastustilanteisiin lähes kymmenen vuoden ajan. Käytännössä olen havainnut omalta osaltani, että meripelastuksen johtamiseen perusteet annetaan Raja- ja merivartiokoulun meripelastukseen liittyvillä kursseilla. Opitun teorian soveltaminen käytäntöön opitaan kuitenkin käytännössä osallistumalla meripelastustilanteiden johtamiseen sekä omaksumalla toisilta henkilöiltä ns. hiljaista tietoa.

2 TUTKIMUKSEN TEORIA

2.1 Aiheeseen liittyvä aikaisempi tutkimus ja samanaikaiset tutkimukset

Meripelastusta on viime vuosina tutkittu muutamissa eritasoisissa tutkimustöissä Maanpuolustuskorkeakoulussa. Maanpuolustuskorkeakoulussa laaditut meripelastuksen tutkimus- ja opinnäytetyöt on esitetty liitteenä 1. Lisäksi meripelastuksesta on laadittu muutamia opinnäytetöitä muun muassa merenkulkuoppilaitoksissa. Tieteellisesti meripelastusta on kuitenkin tutkittu Suomessa vähän. Laadittujen tutkimustöiden ja opinnäytetöiden tuloksia ei ole kuitenkaan kyetty hyödyntämään, koska niiden tulokset eivät ole johtaneet toimenpiteisiin.

Merkittävimpänä työnä meripelastuksen kannalta voidaan pitää komentajakapteeni Marko Tuomisen laatimaa diplomityötä ”Meripelastustoimen riskien analysointi”. Kyseistä diplomityötä on kyetty hyödyntämään myös konkreettisesti laadittaessa meripelastuksen riskianalyysejä. Tuomisen työssä nousee esille, että meripelastustoimen kehittäminen edellyttää toimintaympäristössä olevien riskien tiedostamista ja niiden analysointia. Tuomisen työn perusteella

voidaan todeta, että on tehokasta tiedostaa ja hallita riskit ja huomioida ne kehitettäessä meripelastustoimea.²

Meriturvan johtaja Heikki Hyyryläinen on liseniaattityössään ”Meripelastuskoulutuksen laatu” Turun yliopistolle käsitellyt onnettomuuspaikan johtajan koulutusta. Liseniaattityön tavoitteena oli selvittää, mikä on meripelastuskoulutuksen laatu ja mitkä ovat onnettomuuspaikan johtaja -kurssin kehittämistarpeet. Tutkimustyön lopputuloksena voidaan todeta, että koulutuksen laatua ei voida yksiselitteisesti määritellä, vaan se tulee aina suhteuttaa arvioitsijan lähtökohtaan ja osaamisen tilaan. Hyyryläisen mukaan laadukas meripelastuskoulutus parantaa meriturvallisuutta, kurssin kehittämisessä johtamistehtävien harjoittelua tulisi lisätä sekä kursseja tulisi järjestää enemmän kuin Rajavartiolaitoksen henkilöstötarpeen mukaan. Hyyryläisen liseniaattityö on hyvä osoitus hallinnollisen johtamisen merkityksestä myös koulutuksen osalta. Hyyryläisen työtä lukiessa on muistettava hänen taustansa Rajavartiolaitoksen upseerina ja se, että hän on osallistunut Raja- ja merivartiokoulun koulutuksen ohjaukseen työskennellessään Raja- ja merivartiokoulun apulaisjohtajana Espoossa.³

Komentajakapteeni Tom Hanén on tutkinut turvallisuuskäsitettä diplomityössä ”Turvallisuusjohtaminen ja Rajavartiolaitos – yksittäisten onnettomuuksien tutkinnasta strategisten häiriöidenhallintaan”. Kyseinen diplomityö ei suoraan käsittele meripelastuksen johtamista, mutta Hanén esittää diplomityössään, että jatkotutkimuksella tulisi pureutua hänen havaitsemaansa turvallisuusjohtamisen painopisteeseen turvallisuuskulttuurissa. Hanén myös esittää, että näitä keinoja ja käytänteitä voitaisiin löytää esimerkiksi organisaatiokulttuuriin turvallisuuden näkökulmasta kohdistettavalla johtamisen tutkimuksella.⁴

Aikaisemman tutkimuksen puuttuminen on todennäköisesti innostanut myös muita tutkimaan samaan aiheeseen liittyviä asioita. Esiupseerikurssi 62:lla opiskeleva kapteeniluutnantti Tomi Kivenjuuri laatii esiupseerikurssin opinnäytetyötä aiheesta ”Viranomaisyhteistyön vaikuttavuusanalyysi”. Tämän työn lopputuloksia voitaneen hyödyntää myös meripelastuksessa. Komentajakapteeni Petteri Leppänen käsittelee meripelastusjohtamista Pro gradu -työssään. Omassa tutkimuksessani olen käyttänyt komentajakapteeni Leppäsen tutkimustyön tuloksena syntynyttä hallinnollisen ja operatiivisen johtamisen osa-alueitten määrittelyä.⁵

² Tuominen 2005.

³ Hyyryläinen 2006.

⁴ Hanén 2005.

⁵ Leppänen 2010. Leppäsen määrittämiä johtamisen osa-alueiden käyttö on hyväksytty käytettäväksi tässä työssä. Leppäsen määritelmät eivät vaikuta opinnäytetyön tutkimustulokseen vaan niitä käytetään tukevana matriisina.

2.2 Tutkimusongelma ja rajaukset

Tutkimusongelmana on selvittää, mitä meripelastuksen johtamisella tarkoitetaan normiperusteisena asiakirja-analyysinä. Päättökysymykseksi on määritelty tutkimuskysymyksen asettelu ”**Mitä meripelastuksen johtaminen on?**” Tutkimuksen alakysymysten avulla haetaan vastausta itse pääkysymykseen, ja ne ovat

- **Mitä meripelastus on?**
- **Mikä ohjaa meripelastuksen johtamista?**

Tässä yhteydessä pyritään selvittämään ne kansalliset ja kansainväliset normit, jotka ohjaavat meripelastuksen johtamista.

- **Mitä johtaminen on?**
- **Mitä johtaminen on meripelastuksessa?**

Tässä yhteydessä meripelastuksen johtamista tutkitaan johtamisen nelikentän kautta ja sen soveltamista pohditaan hermeneuttisen kehän avulla. Alakysymyksen tarkoituksena on muodostaa käsitys meripelastuksesta ja siihen liittyvästä johtamisesta.

Rajavartiolaitoksen merellisten toimintojen johtaminen on aihealueena erittäin laaja ja se pitää sisällään laajoja kokonaisuuksia, mm. rajaturvallisuuden ylläpidon, meripelastuksen, hallinnollisen öljypäästömaksun ja monia muita osa-alueita. Tästä syystä opinnäytetyö rajattiin koskemaan ainoastaan meripelastuksen johtamista. Opinnäytetyö rajataan koskemaan ainoastaan Suomen meripelastusvastuualueella tapahtuvaa meripelastusta, jonka johtamisen vastuuviranomainen on Rajavartiolaitos.

Pohdittaessa meripelastuksen johtamisen kaksijakoisuutta (hallinnollinen ja operatiivinen) tässä työssä ei lähtökohtaisesti rajata kumpaakaan osa-aluetta pois. Käsiteanalyysin lopputuloksena voi olla myös ns. kaksijakoinen määritelmä meripelastuksen johtamisesta.

2.3 Tutkimusmenetelmä ja viitekehys

Tämä tutkimus on Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen laitoksen alaisuuteen kuuluva esipäätökurssin opinnäytetyö. Tehtäessä opinnäytetyötä ja tutkimusta tulee sillä on aina jokin tarkoitus tai tehtävä. Tässä merkityksessä tutkimus voi olla oltava kartoittava (mitä voi olla), kuvaileva (mitä on), selittävä (miksi on) tai ennustava (mitä tulee olemaan). Yhdessä tutkimuksessa voi nivoitua yhteen useampikin tarkoitus. Edellä mainitut tarkoitukset saattavat joissain tapauksissa myös muuttua tutkimuksen edetessä.⁶ Tämän tutkimuksen tarkoituksena on olla kuvaileva ja tulkitseva. Se voi myös olla joiltakin osin selittävä ja ennustava.⁷

Tutkimusmenetelmänä käytetään tulkitsevaa käsitteanalyysia ja sitä käytetään itsenäisenä tutkimusotteena. Tutkimusmenetelmän avulla pyritään tulkitsemaan ja selventämään käsitteeseen ja sen sisällä oleviin asioihin liittyviä merkityksiä. Tulkitsevan käsitteetutkimuksen avulla pyritään laajentamaan johonkin käsitteeseen liittyvää ymmärrystä. Sen avulla etsitään käsitteisiin sisältyviä merkityksiä ja sen tulkitseminen tarkoittaa sitä, että tutkija tulkitsee kiinnostuksen kohteena olevan käsitteen merkityksiä valitsemastaan teoreettisesta näkökulmasta. Tämä voi tarkoittaa joskus myös käsitteelle uusien merkitysten löytämistä, joista käsitteen luoja ja määrittelijä eivät ole olleet itsekään kovin selvästi tietoinen. Tässä tutkimustyössä käytetään tutkimusmenetelmänä olemassa olevaan tekstiaineistoon perustuvaa tulkitsevaa käsitteetutkimusta. Osa on myös kuvien ja organisaatiokaavioiden tulkintaa. Tulkitsevassa käsitteetutkimuksessa aineistona ovat kirjoitetut tekstit käsitteistä eikä tutkija ole vuorovaikutuksessa aineiston tuottajan kanssa. Aineistoa voidaan nimittää luonnolliseksi, koska se on olemassa tutkijasta riippumatta.⁸

Mitä on tulkitseva käsitteanalyysi? Takala ja Lämsä ovat määritelleet alustavasti tulkitsevan käsitteetutkimuksen tutkimukseksi, joka on tulkitsevan tutkimusparadigman eräs alahaara (tulkinnasta, ymmärtämisestä ja tulkitsevasta tutkimusparadigmasta yleensä ja organisaatiotutkimuksen alueella) ja jossa painottuu enemmän tulkinta kuin teoreettisen filosofian mukainen tiukka käsitteanalyysin menetelmä. Analyysin menetelmää pidetään tiedonhankinnan menetelmänä, joka pyrkii erittelemään ja hajottamaan jonkun kokonaisuuden osiinsa.⁹

⁶ Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2003. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Tammi, s.128.

⁷ Sama.

⁸ Takala Tuomo; Lämsä Anna-Maija 2001: Tulkitseva käsitteetutkimus organisaatio- ja johtamistutkimuksen tutkimusmetodologisena vaihtoehtona. Liiketaloudellinen aikakauskirja 3, s.371-389.

⁹ Sama.

Edelliseen perustuen aineiston kannalta määriteltynä tulkitsevalla käsitetutkimuksella tarkoitetaan kirjallisessa muodossa olevien toisten kirjoittajien tekstien sisältämien käsitteiden ja niiden määritelmien tulkintaa ja kehittelyä painottavaa tutkimusta. Aineistoa voidaan nimitellä myös ”mykäksi”, koska siinä ei mahdollistu tutkijan ja tutkittavan välinen henkilökohtainen kontakti kuten empiirisessä tulkitsevassa tutkimuksessa on yleensä asianlaita. Tulkitsevassa käsitetutkimuksessa tutkija kohtaa ns. ”mykän” tekstin, joka on saatava ”puhumaan”. Tähän kytkeytyy merkityksen ongelma. Tulkitsevan käsitetutkimuksen mykälle aineistolle on pystyttävä löytämään tietystä perspektiivistä tematisoidut merkitykset. Aineisto sinällään on mykkää tai sen voi sanoa olevan ymmärtämätön respondentti, jolle on esitettävä tutkimuskysymykset jostakin näkökulmasta.¹⁰

Tämän työn tulkitseva käsitetutkimus painottuu siis aineistollisesti kirjallisiin lähteisiin. Tämän vuoksi siitä on mahdollista käyttää myös nimitystä ”kirjoituspöytä tutkimus”. Tällä nimityksellä korostetaan aineiston hankintaan liittyvää tutkimuksen metodista aspektia. Tutkija ei ole lähtenyt ”kentälle” haastattelemaan tai havainnoimaan, vaan hän on kerännyt kirjallista materiaalia, jota on sitten pyrkinyt kirjoituspöydän ääressä ottamaan haltuun ja jäsentämään.¹¹

Takala ja Lämsä ovat jaotelleet tulkitsevan käsitetutkimuksen neljään lajiin, jotka ovat heuristinen ja teoriaa seuraileva tulkitseva käsitetutkimus sekä kuvaileva ja kriittinen tulkitseva käsitetutkimus. Kuvassa yksi on yhteenveto keskeisistä tulkitsevan käsitetutkimuksen ominaisuuksista.¹²

Tulkitsevan käsitetutkimuksen tavoite	Käsitteisiin ja niiden määritelmiin sisältyvien merkitysten tulkinta.
Tutkimusaineisto	Kirjoitetussa muodossa olevat tekstit käsitteistä ja niiden määritelmistä.
Tulkinnan tekeminen	Kontekstuaalista, valittuun teoreettiseen näkökulmaan sidottua.
Tutkimusprosessi	Hermeneuttinen kehä.

Kuva 1. Tulkitsevan käsitetutkimuksen keskeiset ominaisuudet.

¹⁰ Sama.

¹¹ Sama.

¹² Sama.

Kuvassa kaksi on esitetty opinnäytetyön viitekehys. Viitekehyksessä on esitetty meripelastuksen johtamisen jakautuminen operatiiviseen ja hallinnolliseen johtamiseen sekä johtamisen tarkastelu nelikentän kautta.

Kuva 2. Opinnäytetyön viitekehys

2.4 Meripelastuksen käsitteitä

Meripelastuslain mukaan meripelastus on merellä vaarassa olevien ihmisten etsimistä, heidän pelastamista, heille annettavaan ensiapua sekä vaaratilanteeseen liittyvän radioviestinnän hoitamista. Tätä edellä mainittua toimintaa voidaan kokonaisuudessaan kutsua meripelastustoimeksi. Meripelastuslain mukaan meripelastustoimen vastuualueeseen kuuluu myös Suomen aluevesillä oleva saaristo, jolla tarkoitetaan saariston vesialueita. Tämä pitää sisällään myös merialueen meren ollessa jäässä sekä meripelastustoiminnan johtamisen poikkeusoloissa.¹³

¹³ Meripelastuslaki 1145/30.11.2001, He 185/2009 vp, s.4 – 5.

Merialueen saaret eivät kuulu meripelastuslain soveltamisalaan, vaan vastuu niiden osalta kuuluu sairaanhoitopiireille ja pelastustoimelle. Tämän perusteella loukkaantuneiden ihmisten pelastaminen saarista ei ole meripelastusta vaan se kuuluu sairaanhoitopiireille. Rajavartiolaitos osallistuu kuitenkin edellä mainittuun toimintaan yksiköillään antaen sairaanhoitopiireille tässä yhteydessä virka-apua.¹⁴

Kielitoimiston sanakirjan 2. osassa meripelastus on määritelty merihädässä olevien ihmisten, alusten ja omaisuuden pelastamiseksi. Samassa yhteydessä merihätä on määritelty hätätilaksi merellä liikuttaessa. Tässä yhteydessä meripelastukseksi on määritelty myös materiaalin pelastaminen.¹⁵ Muita meripelastuksen keskeisiä liittyviä termejä on esitetty liitteenä 2.

2.5 Sotilasjohtamisen nelikenttä

Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen laitos määrittelee johtamisteorian neljän eri kokonaisuuden summaksi. Tämä neljän eri osa-alueen muodostama kenttä ja niiden välinen keskinäisriippuvuus yhdessä toimintaympäristön kanssa muodostavat tässä työssä meripelastuksen johtamisen teoreettisen taustan, ns. johtamisen nelikentän. Se rakentuu johtajuudesta (leadership), johtamisesta (management), organisaatorakenteesta (structure) ja organisaatiokulttuurista (culture) sekä edellä mainittujen keskinäisriippuvuudesta. Johtamisen kokonaisuuden ”hallitseminen” tai osaaminen edellyttää ihmisten johtamisen, toimintayksiköiden organisoinnin, asioiden johtamisen eli päätöksenteon ja johtamisprosessin osaamista. Johtajan on tämän mallin mukaan kyettävä myös tunnistamaan organisaationkulttuurin vaikutukset kokonaisjohtamiseen. Nelikentän rakenne on esitetty kuvassa 3.¹⁶

Sotilasjohtamiseen liittyvää tutkimusta voidaan tehdä monesta eri näkökulmasta poikkitieteellisiä menetelmiä käyttäen. Johtamiselle taustoittavia tieteitä ovat ensikädessä yhteiskunta-, ihmis- ja hallintotieteet. Johtamisen tiedon kohde on dialogi eli vuorovaikutus ja sen vaikuttavuus. Johtamisen kohde eli ontologia muodostuu johtamisjärjestelmästä, johon voivat kuulua johtajat ja johdettavat, vuorovaikutus ja järjestelmän rakenteet. Ilman johtamisjärjestelmää yksittäinen johtaja ei ole johtamiskykyinen.¹⁷

¹⁴ Meripelastuslaki 1145/30.11.2001, He 185/2009 vp, s.4 - 9.

¹⁵ Kielitoimiston sanakirja L-R 2.osa, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Jyväskylä 2006.

¹⁶ Maanpuolustuskorkeakoulu, johtamisen laitoksen sotatieteellisten perustutkimintojen pedagoginen käsikirjoitus 2008, s.8.

¹⁷ Johtamisen laitoksen tutkimusohje, s.21.

Kuva 3. Sotilasjohtamisen toimintaympäristöt ulottuvuudet ja haasteet

Johtajuus koskee nelikentässä ihmisten johtamista. Johtajuuden käsitteen määrittely on kuitenkin ongelmallista. Tässä nojataan puolustusvoimien näkökulmasta keskeiseen tutkimussuuntaukseen eli johtamisen uuden paradigman piirissä syntyneeseen määrittelyyn, jonka mukaan johtajuudesta voidaan puhua silloin, kun tiettyjen motiivien ja tavoitteiden pohjalta otetaan käyttöön organisatorisia, poliittisia, psykologisia ja muita resursseja siten, että alaiset sitoutuvat yhteisiin tavoitteisiin. Tämä ajattelun lähtökohtana on se, että johtaja ottaa aktiivisesti huomioon alaisten tarpeet. Tällaisen johtajuuden edellytyksenä on todellinen vuorovaikutus johtajan ja johdettavan välillä.¹⁸

Management eli johtaminen on asioita koskevaa päätöksentekoa, ja johtamisen prosessin osaaminen sisältyy kaikilta viranomaisjohtajilta edellytettävään ja vaadittavaan ammattitaitoon. Johtaminen sisältää prosessina ja vaiheittain kuvattuna muun muassa seuraavat osa-alueet (sotilastoiminnassa vakiintuneen peräkkäisen prosessin kuvauksen mukaisesti):

- 1) tilanteen seuranta
- 2) toimintaympäristön ja tilanteen arviointi
- 3) keinovalikoimaa ja ratkaisuvaihtoehtoja koskevat päätökset
- 4) alakohtainen suunnittelu

¹⁸ Johtamisen laitoksen sotatieteellisten perustutkimintojen pedagoginen käsikirjoitus 2008, s.9.

5) suunnitelmien toimeenpano sekä toiminnan ohjaus ja valvonta.

Kokonaisprosessi on syklinen prosessi, jossa ohjaus ja valvontavaihe muodostavat kytkennän tilanteen seurantaan.¹⁹

Esitetyssä mallissa päätöksenteko ja tahdonilmaukset etenevät hierarkkisesti ylhäältä alas ilman välissä annettavia kontroleja tai vuorovaikutusta. Tähän malliin ei sisälly rinnakkaisten prosessien kuvausta, ja se on siis sekä kaavamainen että todellisuutta yksinkertaistava. Huolimatta prosessin kuvauksesta tai soveltamiseen liittyvästä yksityiskohdista prosessin hallitseminen on asemoitavissa ammatillisen osaamisen ydintietämykseen.²⁰

Organisaatorakenteella on tässä mallissa välineellinen asema, jonka avulla määritellään työnjako sekä käskyvalta- ja yhteistoimintasuhteet. Kyseessä on siis sosiaalinen, taloudellinen ja tekninen ohjausjärjestelmä, jonka puitteissa järjestetään mm. päätöksentekoprosesseja, tehtävien jakoa, toimivalta- ja vastuusuhteita sekä materiaali- ja tietovirtoja. Organisaatio määrittää johtajien ja esimiesten aseman sekä ratkaisuvallan.²¹

Organisaatiokulttuuri näkyy ihmisten perusoletuksia, asenteita, arvoja tai mielipiteitä ilmentävänä toimintatapana ja käyttäytymisenä. Organisaatiossa ei kuitenkaan välttämättä toimita julistettujen arvojen ja päämäärien mukaisesti, sillä toimintaa ohjaa kulttuurin ydin, pohjimmilliset perusoletukset. Nämä oletukset ovat usein tiedostamattomia tai itsestään selviä uskomuksia, käsityksiä, ajatuksia ja tunteita. Organisaation toimintaan vaikutetaan myös esimiesten johtamistavoilla ja käytännöillä.²²

Sotilasjohtamisen osa-alueet ovat keskinäisessä riippuvuussuhteessa. Johtamisen osa-alueet voidaan nähdä tieteellisesti melko pysyvinä, vaikka niiden puitteissa syntyy ja kuolee erilaisia johtamisen trendejä, malleja ja ilmiöitä. Aikakaudella vallitseva ajattelu ja uudet tutkimustulokset muuttavat osa-alueiden painotuksia ja merkityksiä johtamisen kokonaisuudessa.²³

Keskinäisten riippuvuussuhteiden lisäksi johtaminen on sidoksissa toimintaympäristöön ja tilanteeseen. Toimintaympäristön määrittely helpottaa tutkittavan aihekokonaisuuden rajaamis-

¹⁹ Sama.

²⁰ Sama.

²¹ Johtamisen laitoksen tutkimusohje, s. 23.

²² Sama.

²³ Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksen julkaisusarja 2, sotilasjohtamisen tiedon kohteet, Huhtinen, s. 301.

ta sekä ilmiöiden merkityksen määrittelyä että tukee tutkimuksen näkökulman täsmentämistä.²⁴

Toimintaympäristöissä tehtävä tieteellinen analyysi sidotaan ilmiöihin, jotka kuvaavat sodan tilaa. Ilmiöitä voivat olla muun muassa informaatioidankäynti ja informaatioyhteiskuntaan liittyvät uhkat sekä terrorismi. Toimintaympäristössä tehty ilmiöiden analyysi vaikuttaa johtamisen nelikentän keskinäisriippuvuuksien painottumiseen. Esimerkiksi kriisihallinnan toimintaympäristössä informaatioidankäynnin ilmiön analyysi vaikuttaa johtamisen kokonaisuuden osa-alueiden keskinäiseen painottumiseen siten, että organisaatiokulttuurilla ja organisaatorakenteilla on painottuneempi merkitys itse johtamisen prosessilla kuin esimerkiksi johtajuudella tai johtamisella. Toimintaympäristön vaihtuminen ja siitä valittu analyysi muuttaa johtamisen kokonaisuuden eli nelikentän keskinäisriippuvuussuhteita. Juuri tämän dynamiikan hahmottuminen on johtamisen tutkimustoiminnan ja opetuksen päämäärä niin opiskelijoiden opinnäytteiden kuin laitoksen perus- ja soveltavan tutkimuksen tasolla.²⁵

Toimintaympäristöjaottelu esitetään tarkoituksellisesti yksinkertaistettuna, koska sen tavoitteena on helpottaa kokonaisuuden hahmottamista. Toimintaympäristöt eivät ole tarkkarajaisia vaan limittyvät toisiinsa samalla sisältäen keskenään samankaltaisia ilmiöitä. Toimintaympäristö antaa kuitenkin opetukselle tarkasteluraamit, joiden sisällä opettajan ja opiskelijan on osattava rakentaa käsitystään vaikuttavista tekijöistä. Toimintaympäristössä on lukemattomia määriä erilaisia johtamisympäristöjä, jotka ovat jatkuvassa muutoksessa organisaatorakenteiden ja organisaatiokulttuurin muuttuessa. Näitä muutoksia aiheuttavat esimerkiksi organisaation tavoitteiden ja tehtävien muutokset sekä henkilöstön vaihtuvuus.²⁶

Toimintaympäristön käsittely on rajattu tässä tutkimuksessa tarkoituksella suppeaksi. Se on kuitenkin tuotu esille mahdollisen jatkotutkimuksen kannalta.

²⁴ Sama, s. 302.

²⁵ Johtamisenlaitoksen pedagoginen käsikirjoitus, s. 9.

²⁶ Sama, s. 9 – 10.

3 MERIPELASTUKSEN KESKEISET NORMIT JA KÄSITTEET

3.1 Meripelastuksen johtamisjärjestelmä

Rajavartiolaitos on sisäisen turvallisuuden viranomainen, joka toimii sisäasiainministeriön johdossa. Rajavartiolaitos on johtava meripelastusviranomainen, joka vastaa meripelastustoimen järjestämisestä Suomessa. Tässä tarkoituksessa se huolehtii meripelastustoimen suunnittelusta, kehittämisestä ja valvonnasta samoin kuin meripelastustoimeen osallistuvien viranomaisten ja vapaaehtoisten toiminnan yhteensovittamisesta.²⁷

Rajavartiolaitos johtaa ja suorittaa etsintä- ja pelastustoimintaa ja vastaa vaaratilanteeseen liittyvän radioviestinnän hoitamisesta sekä puhelinvälitteisten lääkäripalveluiden välittämisestä aluksille. Rajavartiolaitos myös osallistuu vaaratilanteiden ennaltaehkäisyyn, vastaa merenkulun avustuspalvelusta ja vastaa COSPAS-SARSAT-järjestelmällä välitetyjen merenkulun, ilmailun tai henkilökohtaisten hätälähettimien hätäviestien vastaanottamisesta ja välittämisestä kansalliselle vastuutaholle sekä COSPAS-SARSAT-järjestelmään liittyvien asioiden kansallisesta yhteensovittamisesta. Rajavartiolaitos antaa meripelastustoimeen liittyvää johtamiskoulutusta sekä voi tarvittaessa antaa muutakin meripelastustoimeen liittyvää koulutusta ja valistusta.²⁸

²⁷ Meripelastuslaki 1145/30.11.2001, He 185/2009 vp, s.4 – 8.

²⁸ Meripelastuslaki 1145/30.11.2001, He 185/2009 vp, s.4 – 8.

MERIPELASTUS

Johtamisjärjestelmä

MRCC = Meripelastuskeskus
 MRSC = Meripelastuslohkokeskus

MERIPELASTUKSEN HÄLYTYSNUMEROT

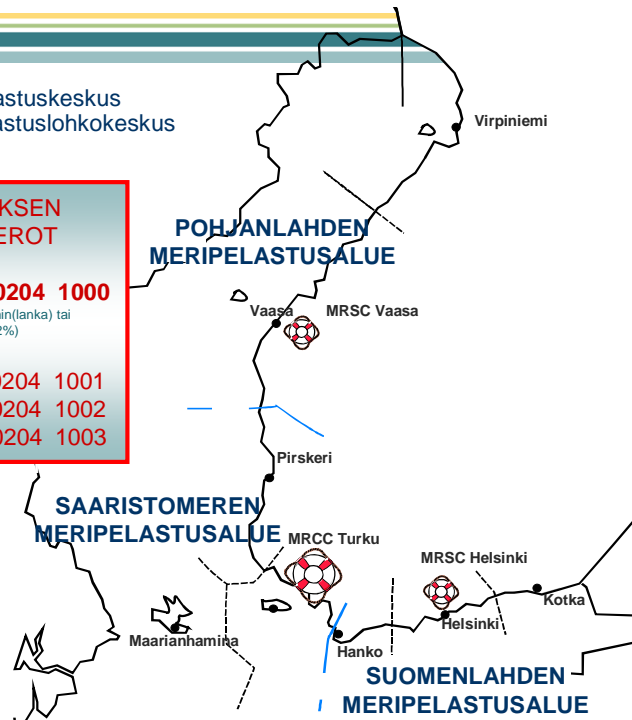
HÄLYTYSNRO 0204 1000

Hinta 8,21 snt/puh + 2 snt/min(lanka) tai
 14,9 snt/min(matkap) (alv 22%)

MRCC Turku 0204 1001

MRSC Helsinki 0204 1002

MRSC Vaasa 0204 1003

23/3/10

7

Perusta:

International Convention on Maritime Search and Rescue (1979)

International Convention for the Safety of Life at Sea, SOLAS (1974)

IMO/ICAO International Aeronautical and Maritime Search and Rescue Manual, IAMSAR

Meri- ja lentopelastuspalvelun kahdenväliset sopimukset:

FINLAND – VENÄJÄ (1993)

FINLAND – RUOTSI (1993)

FINLAND – VIRO (1999)

Kuva 3. Meripelastuksen johtamisjärjestelmä Suomessa²⁹

Nykyinen meripelastustoimen johtamisjärjestelmä perustuu meripelastuslakiin (1145/30.11.2001), Rajavartiolaitoksen organisaatioon ja aluejakoon sekä kansainvälisen merenkulkujärjestön (IMO) ja kansainvälisen siviili-ilmailujärjestön (ICAO) yhteiseen lento- ja meripelastuskäsikirjaan (IAMSAR-manual).³⁰

Meripelastustoimen johtamisjärjestelmä voidaan jakaa kahteen erilliseen osa-alueeseen: hallinnolliseen toimintaan sekä operatiiviseen toimintaan. Hallinnolliseen toimintaan osallistuu Rajavartiolaitoksen esikunta, jonka Raja- ja meriosaston meriturvallisuus ja -pelastusyksikkö muodostaa kansallisen ”SAR-agencyn”³¹. Search and Rescue-agency on organisaation ylin osa, joka vastaa etsintä- ja pelastuspalvelun (meripelastustoimen) ohjauksesta ja koordinoinnista sekä valvoo meripelastustoimen järjestelyjä merivartiostoissa. Koordinoinnissa apuna on meripelastustoimen neuvottelukunta, jonka tehtävänä on sovittaa yhteen meripelastustoimeen osallistuvien viranomaisten ja vapaaehtoisten järjestöjen meripelastustoiminta sekä osallistua meripelastustoimen suunnitteluun ja kehittämiseen valtakunnallisella

²⁹ Rajavartiolaitoksen meripelastuksen esittelymateriaali.

³⁰ RVLPAK C.16, s. 1.

³¹ SAR-agency voidaan tulkita kansalliseksi ”virastoksi”, joka ohjaa meripelastusta.

tasolla. Merelliset hallintoyksiköt, Länsi-Suomen merivartiosto (LSMV) ja Suomenlahden merivartiosto (SLMV), muodostavat omilla meripelastuslohkoillaan alueellisen ja paikallisen tason toimijat. Molemmissa hallintoyksiköissä on omat meripelastuksen johtoryhmät, joita käytetään hallinnollisessa johtamisessa kehitettäessä yhteistoimintaa eri viranomaisten kanssa sekä operatiivisessa johtamisessa tarvittaessa esimerkiksi suuronnettomuustilanteissa johtamisen tukena.³²

Operatiivista toimintaa hallitsee selkeä toiminnan jakautuminen ns. jatkuvaan meripelastuksen johtamisvalmiuteen, jota pidetään yllä kaikkina vuorokauden aikoina vuoden jokaisena päivänä. Meripelastusjohtamista katsotaan tapahtuvan ainoastaan meripelastustilanteessa. Tällöin käynnissä on meripelastustapahtuma eli tilanne, jossa ihminen on vaarassa tai on saattanut joutua vaaraan. Meripelastustilanteelle on ominaista selkeä päätös, jossa meripelastusjohtaja tekee päätöksen aloittaa meripelastustapahtuma sekä tilanteen päätyttyä tekee päätökseen päättää meripelastustilanne.³³

Operatiiviseen toimintaan osallistuvat merivartioston komentaja meripelastustoimen johtajana omassa hallintoyksikössään (SC, search and rescue co-ordinator), merivartioston valmiuspäivystäjä (SC:n sijaisena), meripelastusjohtokeskuksen/lohkokeskuksen päällikkö ja meripelastusjohtaja (SMC, search and rescue mission co-ordinator). Tarvittaessa operatiiviseen toimintaan osallistumaan voidaan määrätä, mikäli meripelastustilanteen vakavuus ja laatu vaativat, onnettomuuspaikan johtaja (OSC, on scene co-ordinator), lentotoiminnan koordinaattori (ACO, aircraft co-ordinator) ja pelastustoimintaa suorittavat meripelastusyksiköt (SRU, search and rescue unit). Operatiivisessa johtamisessa meripelastustapahtuman johtaminen kulmineeruu meripelastusjohtajaan ja hänen johtamistoimintaansa.³⁴

On tärkeää muistaa, että meripelastustilanteessa meripelastuslain mukaan onnettomuusaluksen päällikkö johtaa ja vastaa oman aluksen pelastustoiminnasta. Hädässä olevan aluksen päällikkö on keskeisessä roolissa myös operatiivisen toiminnan tasolla.³⁵

³² Meripelastusopas 2006 osa 1, s. 1 – 11, Valtioneuvoston asetus meripelastuksesta 37/2002.

³³ Meripelastusopas 2006 osa 1, s. 1 – 11.

³⁴ Sama.

³⁵ Merilaki 674/15.7.1994, merihätää koskevat toimenpiteet. Aluksen joutuessa merihätään päällikkö on velvollinen tekemään kaiken voitavansa pelastaakseen aluksessa olevat sekä suojatakseen alusta ja lastia. Hänen tulee siinä määrin kuin se on mahdollista huolehtia laiva-asiakirjojen talteen otosta sekä aluksen ja lastin pelastamisesta. Päällikkö ei saa jättää alusta niin kauan kuin on kohtuullisia toiveita sen pelastamisesta, ellei hänen henkensä ole vakavassa vaarassa.

Edellä mainitut määritelmät perustuvat alussa mainittuihin lähteisiin. Suomalaisen meripelastuksen kannalta yksi olennaisimmassa osassa oleva säädös on meripelastuslaki, joka hyväksyttiin eduskunnassa vuonna 2001. Tämä laki loi entistä selkeämmän pohjan meripelastustoi- mialalle. Meripelastuslaissa on kuitenkin vuosien saatossa havaittu päivitystarvetta ja uusi me- ripelastuslain päivitys esiteltiin eduskunnalle loppuvuoden 2009 aikana ja vahvistettiin voi- maanastuvaksi vuoden 2010 alusta. Tämän tutkimustyön tavoitteena on osaltaan hyödyntää päivitetyin meripelastuslain sisältöä.³⁶

3.2 Kansainväliset sopimukset

Meripelastuksen ylimpänä ohjaavana kansainvälisenä normina pidetään Yhdistyneiden kansa- kuntien Merioikeusyleissopimusta. Sen 98. artiklassa ”Avunantovelvollisuus” veloitetaan jokaista rantavaltiota edistämään riittävän tehokkaan etsintä- ja pelastuspalvelun perustamista, käyttöä ja ylläpitoa turvallisuuden takaamiseksi merellä ja ilmatilassa sekä, milloin olosuhteet niin vaativat, olla yhteistoiminnassa tämän tarkoituksen toteuttamiseksi ryhtymällä alueellisiin järjestelyihin naapurivaltioiden kanssa.³⁷ Yhdistyneiden kansakuntien merioikeusyleissopi- muksen asiasisältö ja sen määrittämät veloitteet ovat hyvin yleisellä tasolla, ja tästä syystä sen asiasisältöä on tarkennettu täydentävillä sopimuksilla.³⁸

Merkittävimpana kansainvälisenä sopimuksena meripelastuksen osalta voidaan pitää Kan- sainvälisen Merenkulkujärjestön Hampurissa 27.4.1972 laatimaa kansainvälistä yleissopimus- ta etsintä- ja pelastuspalvelusta merellä (International Convention on Maritime Search and Rescue, jäljempänä Hampurin sopimus). Suomi liittyi sopimukseen 6. päivänä joulukuuta 1986 ja sopimus saatettiin voimaan kansallisessa lainsäädännössä asetuksella. Etsintä- ja pe- lastustoimen järjestämistä koskevat merkitykselliset toiminnalliset määräykset sisältyvät Hampurin sopimuksen liitteeseen, joka on osa sopimusta. Sen asiasisältö luo kansainvälisen perustan ja määrittelee suoritevaatimukset rannikkovaltioiden meripelastusjärjestelmille, vaikka eri maiden kansallinen lainsäädäntö ja toteutus poikkeavatkin toisistaan.³⁹

Hampurin sopimuksella on ohjattu ja luotu perusteet jokaiselle rantavaltiolle, että ne luovat riittävät ja tehokkaat järjestelyt rannikon valvomiseksi sekä etsintä- ja pelastuspalveluksi. So- pimuksen avulla on pyritty kiinnittämään erityistä huomiota meripelastuksen tärkeyteen. So-

³⁶ Meripelastuslaki 1145/2001.

³⁷ Yhdistyneiden kansakuntien merioikeusyleissopimus SopS 49-50/1996, s 40.

³⁸ Yhdistyneiden kansakuntien merioikeusyleissopimus SopS 49-50/1996, s 40. Artiklat 307, liittyminen, 308 voimaantulo, 311 suhde muihin yleissopimuksiin ja kansainvälisiin sopimuksiin.

pimuksessa on määritelty peruskäsitteet, joiden avulla on muodostettu samaan peruskäsitteistöön perustuvat järjestelmät. Tämän avulla on kyetty harmonisoimaan meripelastuksen johtaminen mahdollisimman tehokkaasti. Samat toimintamallit ja käsitteet mahdollistavat tehokkaan yhteistoiminnan eri puolilla maailmaa. Hampurin sopimuksessa ohjataan sopimuspuolia tekemään naapurivaltioiden kanssa sopimuksia meripelastuspalvelun vastuualueiden määrittämiseksi sekä yhteistoiminnan järjestämiseksi. Edellä mainittujen velvoitteiden lisäksi sopimukseen sisältyy määräyksiä meripelastustehtävän johtamisesta, vaaratilanteen luokittelemisesta sen vakavuuden perusteella, sen edellyttämistä toimenpiteistä sekä toimintasuunnitelmista ja -järjestelmistä.⁴⁰

Hampurin sopimuksen liitettä on muutettu 18.5.1998 ja muutokset tulivat kansainvälisesti voimaan 1.1.2000. Tällöin sopimuksen soveltamisala muuttui ja uusina termeinä käyttöön otettiin etsintä, pelastus sekä etsintä- ja pelastuspalvelu. Tällöin etsintä- ja pelastuspalvelun käsitteeseen kuuluvaksi sisällytettiin aiemmasta poiketen merellä sattuneita vaaratilanteita koskevan viestinnän järjestäminen, lääkinnällisen neuvonnan antaminen, lääkinnällinen ensiapu sekä vaarasta pelastettujen kuljettaminen turvaan. Samassa yhteydessä veloitettiin pelastuskeskus olemaan valmiudessa 24 h vuorokaudessa. Keskuksessa tulee myös olla koko ajan henkilö, joka kykenee työskentelemään englannin kielellä. Muutoksena aiempaan pelastuskeskuksilla tulee olla yksityiskohtaiset toimintasuunnitelmat etsintä- ja pelastustoimen suorittamista varten.⁴¹

Kansainvälisen merenkulkujärjestön meriturvallisuuskomitea hyväksyi 20.5.2004 päätöslauselmassaan muutoksia Hampurin sopimukseen. Muutokset tulivat kansainvälisesti voimaan 1.6.2006. Ne koskevat merihädässä olevan henkilön käsitettä sekä eräitä viranomaisten toimintaa koskevia järjestelyjä.⁴²

Hampurin sopimusta voidaan pitää edellä mainitun perusteella normina, joka ohjaa kaikkia sen hyväksyneitä valtioita. Sen perusteella on luotu perusta suomalaiselle kansalliselle lainsäädännölle, ja sen sisältö on ollut osaltaan ohjaamassa suomalaista meripelastusjohtamisjärjestelmän rakentumista sekä kehitystä.

³⁹ He 71/2001 vp s.5 – 21, He 185/2009 vp s.5 –17.

⁴⁰ Sama.

⁴¹ Sama.

⁴² Sama.

3.3 Muut meripelastusta koskevat kansainväliset sopimukset

Meripelastusta koskeva lainsäädäntöömme nojautuu Hampurin sopimuksen ohella myös muihin kansainvälisiin sopimuksiin, jotka on saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä lailla tai asetuksella. Lontoossa laadittiin 1.11.1974 kansainvälinen yleissopimus ihmishenkien turvallisuudesta merellä (International Convention for the Safety of Life at Sea), sopimuksesta käytetään yleisesti termiä SOLAS-sopimus. Suomi liittyi kyseiseen sopimukseen vuonna 1981. SOLAS-sopimukseen liittyy velvoite meripelastustoimen järjestämisestä. Sopimusvaltio sitoutuu siihen, että se ryhtyy kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin rannikon valvomiseksi ja oman maan rannikolla merihädässä olevien pelastamiseksi. SOLAS-sopimukseen tehtiin vuonna 1995 lisäys, joka velvoittaa säännöllistä reittiliikennettä harjoittavaa matkustaja-alusta. Aluksella tulee olla suunnitelma yhteistoiminnasta niiden meripelastuspalveluiden kanssa, joiden vastuualueella reitti kulkee. Suunnitelman tulee pitää sisällään aluksen tiedot, laivaisännän tiedot, meripelastuksen johtaminen, käytettävät resurssit, tiedottaminen meripelastustilanteissa sekä harjoitustoiminta.⁴³ Lontoossa 20.10.1972 laadittiin yleissopimus kansainvälisistä säännöistä yhteentörmäyksen ehkäisemiseksi merellä (meriteiden säännöt), ja ne tulivat voimaan Suomessa vuonna 1977. Sopimukseen sisältyy muun ohella määräyksiä kansainvälisistä hätämärkeistä ja niiden käyttämisestä.⁴⁴

Hampurin sopimuksessa kehoitetaan myös sopimusosapuolia tekemään naapurivaltioiden kanssa sopimuksia pelastustoimintojen yhteensovittamisesta. Suomi on tehnyt kahdenvälisiä sopimuksia ja muita yleissopimuksia suppeampia sopimuksia meripelastustoimen vastuurajojen määrittämiseksi sekä yhteistoiminnan järjestämiseksi merionnettomuuksien pelastustoiminnassa. 5.3.1993 Moskovassa Suomi teki Venäjän kanssa sopimuksen yhteistyöstä merenkulun ja ilmailun etsintä- ja pelastuspalvelun alalla.⁴⁵ 17.11.1993 Tukholmassa tehtiin sopimus Suomen ja Ruotsin välillä meri- ja lentopelastuspalvelun osalta.⁴⁶ 9.9.1998 Suomen ja Viron välille laadittiin sopimus merellä ja ilmassa tapahtuvasta yhteistyöstä etsintä- ja pelastuspalvelussa.⁴⁷ Kaikki kolme kahdenvälistä sopimusta ovat hyvinkin samansisältöisiä keskenään.

⁴³ Sama.

⁴⁴ Sama.

⁴⁵ Sama. (SopS 28/1994)

⁴⁶ Sama. (SopS 27/1994)

3.4 Kansainväliset määräykset ja ohjeet

Kansainvälisen merenkulkujärjestön ja Kansainvälisen siviili-ilmailujärjestön yhteinen lento- ja meripelastuskäsikirja IAMSAR perustuu lentopelastuksen osalta ns. Chicagon sopimukseen ja meripelastuksen osalta Hampurin sopimukseen. Käsikirja sisältää käytännön ohjeet meri- ja lentopelastustoimen järjestämisestä, etsintä- ja pelastustoimen johtamisesta, etsintä- ja pelastusyksiköiden toiminnasta sekä meripelastustoimeen liittyvästä koulutuksen järjestämisestä. Käsikirja ei ole sitova, mutta se antaa hyvät perusteet meri- ja lentopelastustoimien tarkoituksenmukaiselle järjestämiselle. Rajavartiolaitos noudattaa IAMSAR:in linjauksia Suomen meripelastustoimen järjestelyissä.⁴⁸

IAMSAR-käsikirja on jaettu kolmeen osaan. IAMSAR-manual I on kohdennettu ns. hallinnosta vastuussa olevalle viranomaissektorille. Sen tarkoituksena on ohjeistaa viranomaisia lento- ja meripelastustoimen järjestelyiden toteuttamisesta, ohjauksesta ja valvonnasta. Meripelastustoimen osalta sillä on suurin merkitys ns. hallinnollisen johtamisessa.⁴⁹ IAMSAR-manual II "Mission Co-Ordination" on laadittu lento- ja meripelastusta johtavien meripelastuskeskusten ja –lohkokeskusten toimintojen ohjaukseen. II osassa on määritelty melko tarkasti eri toiminnot pelastustoimintojen johtamiseen liittyen muun muassa etsinnän suunnitteluun. Sitä voidaan pitää operatiiviseen johtamiseen liittyvänä käsikirjana.⁵⁰ IAMSAR-manual III "Mobile Facilities" on tarkoitettu etsintätehtävään osallistuville yksiköille, meripelastuksen osalta erityisesti pelastusyksiköille ja kauppa-aluksille. III osaa voidaan pitää eräänlaisena kenttätoiminnan käsikirjana. Se pitää sisällään perusasioita, jotka kaikkien pelastustoimintoihin osallistuvien yksiköiden on tiedettävä.⁵¹

3.5 Meripelastuslaki ja -asetus

Yhdistyneiden kansakuntien Merioikeusyleissopimus, Hampurin sopimus sekä SOLAS-yleissopimus ovat kansainvälisiä normeja, ja niiden sisältö on otettu huomioon kansallista lainsäädäntöä laadittaessa. Kansallisessa lainsäädännössä voidaan merkittävimpinä säädöksinä pitää vuonna 2001 säädettyä meripelastuslakia (1145/2001) ja sen nojalla annettua valtioneuvoston asetusta meripelastuksesta (37/2002). Tässä yhteydessä meripelastukselle luotiin toimiva lainsäädäntö, joka loi perustan nykyaikaiselle meripelastuksen johtamiselle ja sen toteu-

⁴⁷ Sama. (SopS 53/1999)

⁴⁸ Meripelastusohje 2003, s.8.

⁴⁹ IAMSAR-manual, Volume I, Organisation and management.

⁵⁰ IAMSAR-manual, Volume II, Mission Co-Ordination.

tukselle kaikkine toimivaltuuksineen. Tällöin myös kansalliseen lainsäädäntöön tuotiin edellä mainittujen kansainvälisten sopimusten edellyttämät muutokset.⁵²

Seuraava merkittävä muutos oli vuoden 2010 alussa voimaan astunut meripelastuslain päivitys. Tässä lainpäivityksen yhteydessä saatettiin vuoden 2006 alussa voimaan tulleet kansainvälisen sopimuksen muutokset kansalliseen lainsäädäntöön. Uudistetussa meripelastuslaissa merkittävimmät muutokset ovat Suomen liittyminen kansainväliseen COSPAS-SARSAT –ohjelmaan käyttäjävaltiona ja sen kansallisen vastuuviranomaisen tehtävän määrittäminen Rajavartiolaitokselle. Lakimuutos myös paransi meripelastustoimen suoritusedellytyksiä ja selkeytti eri toimijoiden asemaa meripelastuksen tehtäväkentässä.⁵³

Meripelastuslaissa säädetään meripelastukseen ja sen johtamiseen selkeästi vaikuttavista tekijöistä. Meripelastuslakia sovelletaan Suomen meripelastustoimen vastuualueella vaarassa olevien ihmisten etsimiseen ja pelastamiseen, heille annettavaan ensihoitoon sekä vaaratilanteeseen liittyvän radioviestinnän hoitamiseen (meripelastustoimi). Meripelastuslaissa säädetään myös merenkulun turvallisuusradioviestinnän vastuuviranomaisista, puhelinvälitteisten lääkiripalveluiden tuottamisesta aluksille, merenkulun avustuspalvelusta, eräiden hätämerkinantovälineiden käyttämisen luvanvaraisuudesta sekä merialueella tapahtuvasta ensihoitopalvelusta.

54

Meripelastuksen johtamisen kannalta tärkeitä asioita olivat meripelastustoimen määritelmän tarkentaminen Kansainvälisen merenkulkujärjestön toimintamallien mukaisesti ja Rajavartiolaitoksen aseman selkeyttämistä kokonaisvaltaisesti meripelastuksen johtavana viranomaisena. Lakipäivitys myös täsmensi meripelastuksen valmiusvaatimuksia ja mahdollisti Rajavartiolaitokselle tiedon saannin meripelastustoimen valmiussuunnittelua varten. Samassa yhteydessä lainsäädäntöön tuotiin lisäys meripelastustehtävään osallistuneelle maksettavien korvausten osalta sekä hätämerkkien käytöstä. Meripelastustilanteiden johtamisen liittyen meripelastusyksiköiden käyttöön se toi selkeyttä ja vahvuutta, koska lakiin säädettiin meripelastusviranomaisten sekä muiden valtion viranomaisten ja toimijoiden velvollisuus osallistua korvausta meripelastukseen. Samassa yhteydessä täsmennettiin terveysviranomaisten asemaa meripelastuksessa. Rajavartiolaitoksen tehtäväksi säädettiin myös merellisen avustustoimin-

⁵¹ IAMSAR-manual, Volume II, Mobile Facilities.

⁵² Meripelastuslaki 1145/2001, He 71/2001 vp, He 185/2009 vp.

⁵³ Sama.

⁵⁴ Sama.

nan (Maritime assistance service, MAS) johtamisen vastuuviranomaisen tehtävä ja puhelinvälitteisen lääkäripalvelun (Telemedical assistance service, TMAS) viestin välittämisen vastuu.⁵⁵

Valtioneuvoston asetuksessa meripelastuksesta (1661/2009) annetaan tarkemmat säännökset meripelastustoimen järjestämiselle ja johtamiselle. Asetuksella on selkeästi säädetty vastuu pelastustoimen johtamisesta meripelastusjohtokeskuksessa työskentelevälle meripelastusjohtajalle. Asetuksen mukaisesti meripelastusjohtaja ratkaisee saamiensa tietojen perusteella vaaratilanteen asteen ja vastaa, että tarvittavat etsintä- ja pelastusyksiköt hälytetään ja niille annetaan myös vaaratilanteen mukainen tehtävä. Asetuksessa on myös määrätty päätöksestä etsintä- ja pelastustoimen lopettamisesta ja keskeyttämisestä. Tämän päätöksen tekee meripelastusjohtaja. Asetuksessa on myös säädetty meripelastustoimenjohtajalle tai hänen sijaiselleen oikeus yksittäistapauksessa ottaa asia ratkaistavakseen. Samassa yhteydessä säädettiin myös kelpoisuusvaatimukset meripelastusjohtajalle sekä hätäradioliikenteestä vastaavalle henkilölle meripelastuksen johtokeskuksessa. Asetuksessa säädettiin muiden meripelastusviranomaisten tehtävistä, meripelastustoimen neuvottelukunnan ja meripelastusjohtokeskusten johtoryhmän asettamisesta.⁵⁶

3.6 Muut määräykset ja ohjeet

Meripelastuslain 27.§:ssä sisäasianministeriö velvoitetaan antamaan meripelastusohje, jonka tavoitteena on annettuja säännöksiä täydentäen johtaa meripelastustoimen mahdollisimman tehokkaaseen ja tarkoituksenmukaiseen järjestämiseen. Meripelastusohje sisältää tiedot meripelastustoimen tehtävistä, rakenteesta, suunnittelusta, johtamisesta, viestijärjestelmästä, meripelastuskeskuksen ja -lohkokeskuksen tehtävistä sekä meripelastustoimeen liittyvästä yhteistoiminnasta. Sisäasianministeriön meripelastusohje on päivitettävänä, ja se julkaistaneen vuoden 2010 aikana.⁵⁷

Meripelastusopas 2006 on laadittu täydentämään meripelastusohjetta. Se on tarkoitettu Rajavartiolaitoksen meripelastuskoulutuksen oppikirjaksi, tueksi meripelastuksen johtamiseen ja työkaluksi käytännön työtä tekeville meripelastuksen ammattilaisille ja vapaaehtoisille. Meri-

⁵⁵ Meripelastuslaki 1145/2001, He 185/2009 vp.

⁵⁶ Valtioneuvoston asetus meripelastuksesta 37/17.1.2002. Valtioneuvoston asetus meripelastuksesta annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta 29.12.2009.

⁵⁷ Meripelastuslaki 1145/2001, He 185/2009 vp.

pelastusopas soveltuu myös yksityiskohtaiseksi tietolähteeksi kaikille merellisille toimijoille, alan oppilaitoksille ja meripelastustoiminnasta kiinnostuneille.⁵⁸

Meripelastusopas on jaettu kuuteen osaan siten, että osa 1 on yleisesti kaikille ja tämän jälkeen eri osat sisältävät eritehtävissä oleville kuuluvia asioita. Meripelastusopas sisältää seuraavat osat:⁵⁹

- osa 1, yleistä,
- osa 2, Meripelastustoimenjohtaja,
- osa 3, Meripelastusjohtaja,
- osa 4, Lentotoiminnan koordinaattori,
- osa 5, Onnettomuuspaikan johtaja,
- osa 6. SRU – etsintä- ja pelastusyksikkö.

Länsi-Suomen merivartioston meripelastusvastuualueelle sekä Suomenlahden merivartioston meripelastusvastuualueelle on laadittu omat meripelastussuunnitelmat. Kyseiset suunnitelmat pitävät sisällään suunnitelmat meripelastuksen johtamisesta, resursseista ja muista meripelastustoimeen liittyvästä asioista.⁶⁰

3.7 Johtamisen osa-alueet

Meripelastuksen johtamisen kahtiajaossa on merkityksellisessä mielessä kansainvälisten ja kansallisten sopimusten ja normien perusteella avaintekijänä hallinnollinen johtaminen. Kommentajakapteeni Petteri Leppänen on tutkimustyössään ”Meripelastuksen johtaminen” jaotellut hallinnollisen johtamisen seuraaviin osa-alueisiin:⁶¹

- Lainsäädäntötyö
- Kansallinen sidosryhmäyhteistyö
- Voimavarojen osoittaminen
- Kansainvälinen sidosryhmäyhteistyö
- Kehittämisen ja koulutuksen ohjaus
- Varautuminen ja resursointi

⁵⁸ Meripelastusopas 2006.

⁵⁹ Sama.

⁶⁰ Suomenlahden meripelastuslohkon meripelastussuunnitelma.

⁶¹ Leppänen 2010. Lähdekritiikkinä tässä tutkimustyössä ei oteta kantaa Leppäsen tutkimustyössä määritelyihin osa-alueiden määrittelyjen oikeellisuuteen.

- Viestintä
- Sisäinen ohjaus ja valvonta

Leppänen on omassa pro gradu -työssään jaotellut operatiivisen johtamisen seuraaviin osa-alueisiin:⁶²

- Operaation suunnittelu
- Viestiliikenne ja sen johtaminen
- Etsinnän suunnittelu
- Yksiköiden johtaminen
- Yksiköiden hälyttäminen
- Sidosryhmäyhteistyön johtaminen
- Yleisjohtovastuu operaatiosta
- Rekistereiden käyttö
- Tilannekuvan ylläpito
- Tiedottaminen
- Meripelastuksen johtokeskuksen sisäinen johtaminen

Meripelastuksen operatiivisen johtamisen tarkoituksena voidaan pitää kaikkien käytännön toimenpiteiden johtamista, joiden tavoitteena on kyseisessä tilanteessa ihmishenkien pelastaminen.⁶³ Rajavartiolaitoksen organisaatiossa meripelastustoimen tehtävien johtaminen ja niihin osallistuminen on Rajavartiolaitoksen esikunnan, Länsi-Suomen merivartioston, Suomenlahden merivartioston, Raja- ja merivartiokoulun ja Vartiolentolaiivueen tehtäviä.⁶⁴

3.8 Yhteenveto

Meripelastuksen toteutus ja johtaminen perustuvat pitkälti kansainvälisiin sopimuksiin ja yhteneväisiin toiminta- ja päätöksentekomalleihin. Kansainväliset sopimukset eivät ole sitovia vaan ohjaavia, ne kuitenkin vahvistetaan kansallisessa lainsäädännössä melko pitkälti samansisältöisinä. Tämä edesauttaa yhteneväisen meriturvallisuuspäämäärän eteenpäin viemisessä myös Euroopan unionin osalta tulevaisuudessa.

⁶² Sama.

⁶³ Sama.

⁶⁴ Sama.

Erityisesti suuronnettomuustilanteissa, joissa mukana saattaa olla useita eri kansallisuuksia, yhteneväiset toiminta- ja johtamismallit korostuvat. Kansallista lainsäädäntöä voidaan pitää riittävänä ja toimivana, erityisesti meripelastuslain päivityksen ansiosta. Suomalaisessa viranomais- ja vapaaehtoiskentässä vallitsee selkeä tehtävien jako. Meripelastuksen johtamisvastuu on selkeästi Rajavartiolaitoksen tehtävä, ja muiden viranomaisten tehtävänä on johtamisen päämäärien selkeä tukeminen, jokaiselle viranomaiselle omimmalla tavalla. Kansallisessa lainsäädännössä on myös vahvasti otettu kantaa meripelastuksen johtamisvaatimuksiin. Meripelastusjohtajan ja viestiliikenteestä vastaavien henkilöiden kelpoisuusvaatimukset luovat selkeän perustan operatiiviseen johtamiseen liittyville vaatimuksille.

4 MERIPELASTUKSEN JOHTAMINEN JOHTAMISEN NELIKENTÄSSÄ

4.1 Yleistä

”Johtaminen on aikaa vievää, vaativaa ja haasteellista. Se vaatii paitsi näkemystä ja rohkeutta myös tietoa ja taitoa.” ”Johtaminen määritellään toiminnaksi, jonka avulla ihmisten työpanosta ja fyysisiä voimavaroja pystytään hankkimaan, kohdentamaan ja hyödyntämään tehokkaasti tietyn tavoitteen saavuttamiseksi”. Nämä dosentti Hannele Seeckin määritelmät kirjassa Johtamisopit Suomessa soveltuvat kuvaamaan myös meripelastuksen johtamista, sekä hallinnollisessa että operatiivisessa mielessä.⁶⁵

Meripelastuksen johtamista ei ole Suomessa tutkittu minkään johtamisteorian näkökulmasta. Tässä luvussa tutkin sotilasjohtamisessa käytössä olevan ns. johtamisen nelikentän soveltuvuutta meripelastuksen johtamiseen. Meripelastuksen johtamisen kokonaisuuden hallinta tai osaaminen edellyttää meripelastusprosessin tuntemista, hallinnollisen ja operatiivisen johtamisen ymmärrystä ja niiden merkityksien eroavaisuuksien ymmärrystä sekä keskinäissidonnaisuutta.⁶⁶

Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan johtamisen nelikentän osa-alueita meripelastuksen johtamisessa.

4.2 Johtajuuden näkökulma

Meripelastuslain 3 §:ssä todetaan, että ”Rajavartiolaitos on johtava meripelastusviranomainen, joka vastaa meripelastustoimen järjestämisestä”. Edellä mainittu lainkohdan perusteella on Rajavartiolaitoksella viranomaiskentässä selkeä meripelastusta johtava viranomaisen rooli. Lainsäädännöllinen määrittely ei kuitenkaan kaikissa tilanteissa riitä organisaation aseman saavuttamiseksi, vaan se muotoutuu pitkällisen toiminnan perusteella. Meripelastuslain 3 §:n 1 mom. kohdissa 1, 2, 3, 5, 6 ja 7 Rajavartiolaitoksen meripelastuksen johtaminen saa lainsäädännöllisen määritelmän meripelastuslaissa seuraavasti:

- 1) huolehtii meripelastustoimen suunnittelusta, kehittämisestä ja valvonnasta samoin kuin meripelastustoimeen osallistuvien viranomaisten ja vapaaehtoisten toiminnan yhteensovittamisesta
- 2) johtaa ja suorittaa etsintä- ja pelastustoimintaa

⁶⁵ Hannele Seeck, Johtamisopit Suomessa, esipuhe ja s.18.

⁶⁶ Johtamisen laitoksen tutkimusohje, Jami Virta, s.21-22.

- 3) vastaa vaaratilanteeseen liittyvän radioviestinnän hoitamisesta sekä puhelinvälitteisten lääkäripalveluiden välittämisestä aluksille⁶⁷
- 5) vastaa merenkulun avustuspalvelusta
- 6) vastaa COSPAS-SARSAT-järjestelmällä välitettyjen merenkulun, ilmailun tai henkilökoh-
taisten hätälähettimien hätäviestien vastaanottamisesta ja välittämisestä kansalliselle vastuuta-
holle sekä COSPAS-SARSAT-järjestelmään liittyvien asioiden kansallisesta yhteensovittami-
sesta
- 7) antaa meripelastustoimeen liittyvää johtamiskoulutusta sekä tarvittaessa muutakin meripe-
lastustoimeen liittyvää koulutusta ja valistusta.⁶⁸

Meripelastustoimenjohtaja edustaa korkeinta tasoa operatiivisessa johtamisessa. Hänen tehtä-
väänään on varmistua siitä, että operatiivisen organisaation toimijat ovat tehtäviensä tasalla
meripelastustilanteessa.⁶⁹ Meripelastuslain päivityksen yhteydessä on lain käsitteisiin ja mää-
ritelmiin tuotu aikaisemmasta laista poiketen myös meripelastustoimenjohtajan määritelmä.
Hallituksen esityksessä on perusteltu, että meripelastustoimen johtajan määritelmä on lisätty
Kansainvälisen merenkulkujärjestön ja Kansainvälisen siviili-ilmailujärjestön yhteisen lento-
ja meripelastuskäsikirjan velvoitteiden johdosta. Nykyisen käytännön mukaan meripelastus-
toimen johtajana toimii merivartioston komentaja, jonka asemaa meripelastusorganisaatiossa
määritelmä on selkeyttänyt, myös operatiivisessa johtamisessa. Merivartioston komentaja vas-
taa merivartioston toiminnasta, joten vastuu on perusteltua ulottaa myös meripelastuslohkon
meripelastusjärjestelyihin.⁷⁰ Hänen johtajuutta ilmentää myös oikeus vaihtaa meripelastusjoh-
tajaa kesken meripelastustehtävän.⁷¹

Meripelastuskeskuksen johtokeskuksen tehtävänä on vastata omalla meripelastusvastuualueel-
laan meripelastuksen välittömästä johtamis- ja viestitysvalmiuden ylläpidosta sekä meripelas-
tuksen vaaratilanteen radioviestinnästä. Meripelastusjohtaja vastaa operatiivisen tasan etsintä-
ja pelastustoimien johtamisesta ja osoittaa avun merellä vaarassa oleville. Meripelastuksen
operatiivisessa johtamisessa johtajuus ilmenee meripelastusjohtajan toiminnassa..⁷² Meripe-

⁶⁷ Puhelinvälitteisten lääkäripalveluiden tuottamisesta vastaa sosiaali- ja terveystieteiden vastuut
ensihoidon palvelun järjestämisestä sekä puhelinvälitteisten lääkäripalveluiden tuottamisesta 1145/2001
3§ 7.mom.

⁶⁸ Meripelastuslaki 1145/2001, He 185/2009 vp.

⁶⁹ RVLPAK C.16, s. 1 – 7.

⁷⁰ Meripelastuslaki 1145/2001, He 185/2009 vp.

⁷¹ RVLPAK C.16, s. 1 – 7.

⁷² Meripelastusopas 2006, osa 3 SMC, s. 5 – 6.

lastusjohtajan johtajuus kulminoituu johtokeskuksen henkilöstön johtamiseen ja sitä kautta meripelastustilanteen tai -tilanteiden johtamiseen.⁷³

Meripelastustilanteessa meripelastusjohtajan johtajuus ei välity pelastustoimintaan osallistuville yksiköille henkilöön kohdentuvana johtajuutena vaan tällöin johtajuus mielletään organisaatioon toiminnaksi eli meripelastuskeskuksen toiminnaksi. Tämä tekee meripelastuksen johtajuuden pohtimisen monitahoiseksi. Johtajuus ilmenee organisaation sisällä meripelastustoimenjohtajan tai meripelastusjohtajan muodossa, mutta se ilmenee organisaation ulkopuolella organisaation johtajuutena. Meripelastuslaissa on säädetty meripelastusjohtajalle oikeuksia, jotka tukevat johtajuutta. myös laajoja oikeuksia suorittaessaan meripelastustilanteen johtamista. Lain 10 §:ssä meripelastusjohtajalle on säädetty oikeus määrätä jokainen työkykyinen henkilö, joka oleskelee vaara- tai onnettomuusalueella taikka sen läheisyydessä avustamaan meripelastustoimen tehtävässä. Meripelastuslain 11 §:ssä on meripelastusjohtajalle säädetty ihmisten pelastamiseksi tai etsimiseksi oikeus määrätä meripelastustoimen käytettäväksi aluksia, ilma-aluksia ja muita kulkuneuvoja. Tämän lisäksi se koskee myös elintarvikkeita, rakennuksia, viesti- ja tietoliikenneyhteyksiä, viestivälineitä, muuta kalustoa ja tarvikkeita sekä poltto- ja voiteluaineita. Lainsäädännön, ohjeiden ja määräyksien avulla on luotu sekä organisaation että henkilöiden johtajuutta tukeva johtamisjärjestelmä.⁷⁴

4.3 Johtamisen näkökulma

Hallinnollisessa johtamisessa organisaation johtamisen näkökulma on selkeä. Rajavartiolaitoksen esikunta vastaa Suomen meripelastustoimen valvonnasta ja ohjeistamisesta. Se suunnittelee ja seuraa meripelastustoimen tuloksellisuutta, palvelutasoa ja suorituskykyä. Tärkeänä hallinnollisena tehtävänä se vastaa meripelastustoimea koskevien säädösten, määräysten, ohjeiden ja kansainvälisten sopimusten valmistelusta, ylläpidosta ja kehittämisestä. Rajavartiolaitoksen esikunta myös vastaa meripelastukseen liittyvän yhteistyön valtakunnallisesta koordinoinnista sekä meripelastusalan yhteydenpidon järjestämisestä Suomen ja muiden valtioiden sekä kansainvälisen meripelastusalan organisaatioiden ja järjestöjen kanssa. Samalla seurataan meripelastusalan kansainvälistä kehitystä. Rajavartiolaitoksen esikunta myös koordinoi meripelastustoimen toimintatapojen, koulutuksen ja välineistön kehittämistä ja yhdenmukaistamis-

⁷³ Komentajakapteeni Petteri Leppänen on määritellyt operatiivisen johtamisen yhdeksi osa-alueeksi meripelastuksen johtokeskuksen sisäisen johtamisen.

⁷⁴ Meripelastuslaki 1145/2001, He 185/2009 vp.

ta. Rajavartiolaitoksen esikunnan raja- ja meriosaston meriturvallisuus- ja meripelastusyksikö vastaa käytännössä edellä mainittujen toimintojen suorittamisesta.⁷⁵

Hallintoyksiköt yhdessä Rajavartiolaitoksen esikunnan kanssa vastaavat varautumisesta ja resursoinnista esimerkiksi siten, että meripelastuskeskuksissa on laadittuna voimassa olevat meripelastussuunnitelmat ja merivartioyksiköissä pidetään yllä työaika- ja varallaolojärjestelyin toimintavalmiutta.^{76 77}

Hallinnolliseen johtamiseen kuuluu myös meripelastusta tukeva viestintä. Rajavartiolaitoksen esikunta vastaa valtakunnallisesta meripelastustoimen tiedottamisesta ja siihen liittyvästä yhteistyöstä. Hallintoyksiköt vastaavat hallinnollisen johtamisen osalta alueellisesta toiminnasta.⁷⁸ Operatiiviseen johtamiseen kuuluu tärkeänä osana myös meripelastustapahtumiin liittyvä tiedottaminen. Pääsääntöisesti tiedotteiden laadinnasta vastaa meripelastusjohtaja, mutta suuronnettomuustilanteissa tätä toimintaa varten voidaan muodostaa oma tiedotusryhmä.⁷⁹

Operatiivisessa johtamisessa merkittävin tekijä on meripelastustapahtuman vaaratilanteen asteen määrittäminen.⁸⁰ Tuota toimintaa voidaan käsitellä johtamisen näkökulmasta, koska käytössä olevan tiedon perusteella on kyettävä tekemään päätös, jonka mukaisesti pelastustoiminnat suhteutetaan. Yksiköiden hälyttäminen on avaintekijänä onnistuneessa pelastustoiminnassa.⁸¹

Meripelastustilanteen johtaminen sisältää prosessina ja vaiheittain kuvattuna seuraavat osa-alueet:

- Tiedon kerääminen
- Tilanteen arviointi
- Vaaratilanteen asteen määrittäminen
- Toiminnan perusajatus ja suunnitelma
- Käskytykset ja toiminta

⁷⁵ RVLPAK C.16, s. 1 – 7 ja Rajavartiolaitoksen esikunnan raja- ja meriosaston työjärjestys.

⁷⁶ RVLPAK C.16, s. 1 – 7.

⁷⁷ Suomenlahden meripelastuslohkon meripelastussuunnitelma.

⁷⁸ RVLPAK C.16, s. 1 – 7.

⁷⁹ Meripelastusopas osa 3 SMC, s. 11 – 17, Suomenlahden meripelastuslohkon meripelastussuunnitelma.

⁸⁰ Valtioneuvoston asetus meripelastuksesta 37/2002.

⁸¹ Meripelastusopas 2006 osa 3 SMC, s. 11 – 17.

Tilanteen arviointi on jatkuvaa ja suunnitelmaa tarkistetaan jatkuvasti. Tapahtumasta tai tilanteesta saatava lisäinformaatio vaikuttavat tilanteen arviointiin. Edellä esitetty prosessi on vahvasti sotilasjohtamisessa käytetyn prosessin kaltainen. Operatiivinen meripelastuksen johtamisen prosessi on melko selkeä. Se käynnistyy hätäilmoituksesta ja pitää sisällään useita eri prosessin vaiheita ja se päättyy joko ihmishenkien pelastamiseen tai meripelastusjohtajan päätökseen lopettaa pelastustoiminnat tuloksettomina.⁸² Meripelastuksessa käytettävä operatiivinen johtamisprosessi on yhteneväinen aikaisemmin esitetyn sotilasjohtamisen nelikentän johtamisen osa-alueen kanssa.

4.4 Organisaatorakenteen näkökulma

Meripelastuksen organisaatorakenne tukee johtamista vahvasti. Rajavartiolaitoksen organisaatorakenne on selkeä ja sen johtosuhteet luovat hyvän perustan meripelastuksen johtamiselle. Rajavartiolaitoksen ylimpänä tasona on Rajavartiolaitoksen esikunta. Se muodostaa organisaatiossa ylimmän hallinnollisen johtamisen osan. Rajavartiolaitoksen esikunnan sisällä meripelastuksen johtaminen on vielä jaoteltu kuuluvaksi raja- ja meriosastoon kuuluvalla meriturvallisuus- ja pelastusyksikölle. Hallinnollisessa johtamisessa Rajavartiolaitoksen esikunnan rooli korostuu.⁸³

Organisaatiossa seuraavana osana ovat Suomenlahden merivartiosto, Länsi-Suomen merivartiosto ja Raja- ja merivartiokoulu. Merellisten hallintoyksiköiden toiminnassa korostuu operatiivinen johtaminen, koska kyseisissä hallintoyksiköissä johdetaan valtakunnallista meripelastustoimintaa operatiivisella tasolla. Länsi-Suomen merivartiostossa sijaitsee meripelastuskeskus Turku (MRCC Turku) ja meripelastuslohkokeskus Vaasa (MRSC Vaasa). Suomenlahden merivartiosta sijaitsee meripelastuslohkokeskus Helsinki. Molempien hallintoyksiköiden komentajat ovat oman meripelastusvastuualueensa meripelastustoimen johtajia (SC), ja heidän tehtävässään korostuu meripelastuksen hallinnollisen johtamisen ohjaus. Suuronnettomuustilanteissa he osallistuvat suoraan tai välillisesti operatiiviseen toimintaan. Välillisellä toiminnalla tarkoitetaan tässä yhteydessä sijaisuusjärjestelyjä, joissa vartioston komentajan sijaisena toimii vartioston valmiuspäivystäjä.⁸⁴

Raja- ja merivartiokoulun rooli hallinnollisen johtamisen näkökulmasta on myös merkittävä. Raja- ja merivartiokoulu vastaa Rajavartiolaitoksen meripelastuksen koulutuksen suunnitte-

⁸² Meripelastusopas 2006 osa 3 SMC, s. 5 – 17.

⁸³ RVLPAK C.16, s. 1 – 7.

⁸⁴ RVLPAK C.16, s. 1 – 7.

lusta ja toteutuksesta. Se seuraa meripelastusalan kansainvälistä kehitystä koulutuksen, toimintatapojen ja käytettävän välineistön osalta. Raja- ja merivartiokoulu vastaa kansallisesta yhteistyöstä muiden pelastusalan oppilaitosten kanssa sekä meripelastustoimeen liittyvän tutkimus- ja kokeilutoiminnan valtakunnallisesta koordinoinnista. Tärkeänä tehtävänä hallinnollisen johtamisen kannalta Raja- ja merivartiokoulu myös kehittää ja yhdenmukaistaa Rajavartiolaitoksen esikunnan koordinoimana meripelastuksen toimintatapoja, koulutusta ja välineistöä yhdessä hallintoyksiköiden kanssa.⁸⁵ Raja- ja merivartiokoulu on johtamisen kehittämisen kannata avainasemassa.

Rajavartiolaitoksen organisaation rakenne yhdessä organisaatiokulttuurin kanssa muodostaa selkeän tukirakenteen meripelastuksen hallinnolliselle johtamiselle. Organisaation rakenne ja kulttuuri ovat hallinnollisessa mielessä avaintekijät, jotka ovat mahdollistaneet meripelastuksen johtamisen hallinnollisen kehittämistyön pienillä henkilöstöresursseilla.⁸⁶ Tähän on myös vaikuttanut Rajavartiolaitoksen henkilöstön vahva positiivinen asenne meripelastuksen johtamiseen ja se ilmenee myös Rajavartiolaitoksen arvoissa, joita ovat ammattitaito, luotettavuus ja yhteistyökyky.⁸⁷

⁸⁵ RVLPAK C.16, s. 1 – 7.

⁸⁶ Rajavartiolaitoksen esikunnan meriturvallisuus- ja meripelastusyksikön kokonaisvahvuus on yhteensä neljä henkilöä.

⁸⁷ Rajavartiolaitoksen arvot.

tustapahtumassa näitä ovat vaaratilanteen aste, onnettomuuden suuruus sekä hädässä olijoiden lukumäärä. Mikäli ympäristö on hitaasti muuttuva, organisaatio voi olla rakenteeltaan jäykkä ja hierarkkinen. Mikäli taas ympäristö on nopeasti muuttuva, on organisaatorakenteenkin oltava joustava.⁹⁰ Meripelastustilanteessa meripelastusjohtaja voi määrätä tilanteen niin vaaties- sa muun muassa onnettomuuspaikan johtajan, lentotoiminnan johtajan tai pintaetsinnän johta- jan, Täten organisaation rakenne on hyvin joustava.⁹¹

Organisaatorakenne luo puitteet auktoriteettisuhteille organisaatiossa. Auktoriteettisuhteet määräytyvät vertikaalisen organisaation rakenteen perusteella. Horisontaalinen organisaatiora- kenne puolestaan määrää osastojaon. Organisaatorakenteessa erotetaan kahdenlaisia ulot- tuvuuksia: pystysuora ja vaakasuora ulottuvuus. Nämä yhdessä määräävät organisaation muo- dollisen rakenteen.⁹² Yllä olevassa kuvassa 5 meripelastuksen operatiivisen johtamisen ylintä tasoa edustaa Suomenlahden merivartioston komentaja. Hän hyödyntää organisaatorakennetta välittämällä tietoa Rajavartiolaitoksen johdolle, joka taas toimii johtamisen ja tiedonkulun linkkinä valtioneuvostoon. Organisaatiota voidaan kasvattaa tilanteen niin vaatiessa sekä pys- tysuorassa että vaakasuorassa tasossa.

Päinvastoin kuin esimerkiksi biologisissa järjestelmissä sosiaalisissa järjestelmissä rakenne ei ole konkreettinen vaan lähinnä abstraktisten mielikuvien varassa oleva. Organisaation johto määrittelee organisaatorakenteen, jotta tietyt päämäärät saavutettaisiin. Organisaatorakenteen tulisi mahdollistaa nopea ja vääristymätön tiedonkulku ja tehokas päätöksenteko, määritellä työnjako, toiminnot ja asema sekä huolehtia toimintojen välisestä yhteistyöstä.⁹³ Meripelas- tuksen operatiivisessa johtamisessa rakenne on meripelastustilanteessa lähtökohtaisesti yksin- kertainen meripelastusjohtaja – pelastusyksikkö. Tilanteen niin vaatiessa organisaation raken- netta saatetaan muuttaa ottamalla käyttöön useita pelastusyksiköitä ja määräämällä onnetto- muuspaikan johtaja. Tästä organisaatorakenteesta on esimerkki alla kuvassa 6.

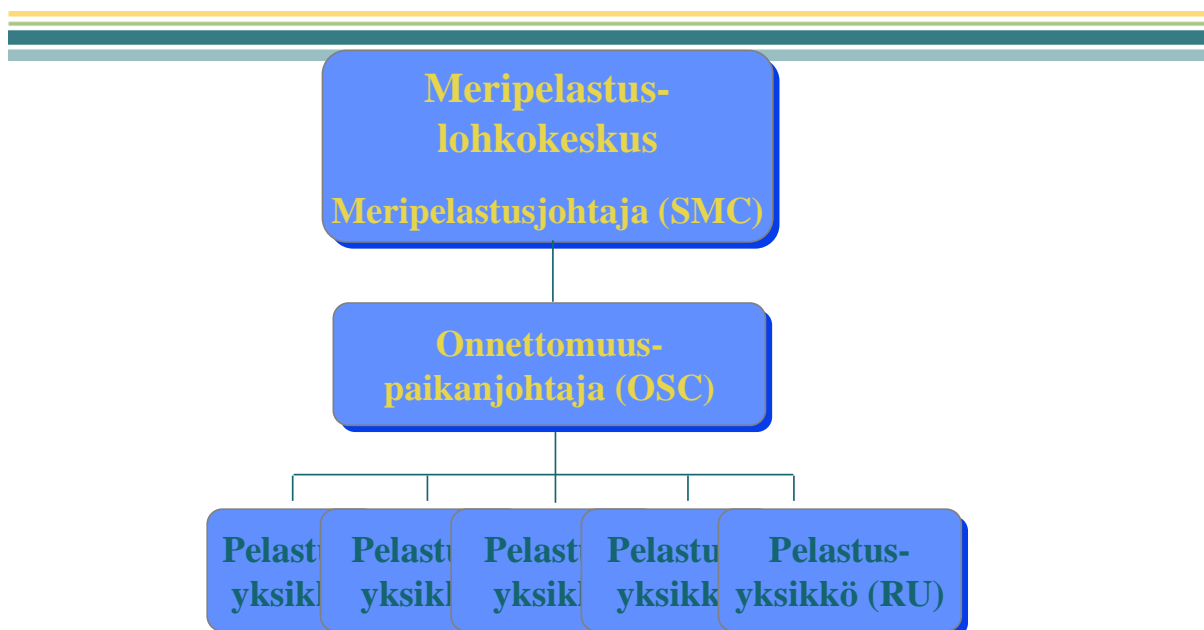
⁹⁰ Organisaatiokäyttäytyminen Juuti, s.208.

⁹¹ Meripelastuslaki 1145/2001, meripelastusopas 2006 osat 1, 2 ja 3.

⁹² Sama.

⁹³ Sama.

Meripelastuksen johtosuhteet

Kuva 6. Esimerkki meripelastuksen johtosuhteista⁹⁴

Yllä olevan kuvan perusteella meripelastusjohtamisessa organisaatorakenne ja päätöksentekoprosessi ovat selkeitä. Toisaalta organisaationrakenne on joustava. Sitä kyetään muuttamaan tilanteen mukaan siten, että organisaatiota kyetään muokkaamaan vertikaalisesti sekä horisontaalisesti, esimerkiksi käskemällä meripelastuskeskuksen johtoryhmä kokoon, määräämällä lentotoiminnan koordinaattori, etsinnän suunnittelun eriyttämisellä. Vertikaalisessa rakenteessa organisaatiota kyetään muokkaamaan myös tilanteen asettaminen vaatimuksien niin vaatiessa. Esimerkkeinä mainittakoon onnettomuuspaikan johtajan määrääminen, alueellisen onnettomuuspaikan johtoryhmän määrääminen tai evakointipaikan johtajan määrääminen. Organisaatorakenteen muuttaminen ei kuitenkaan ole itsestään automaatio, vaan siihen vaikuttavat esimerkiksi tilanteen laajuus, vaaratilanteen aste ja onnettomuuden kohteena olevien ihmisten lukumäärä.

⁹⁴ Suomenlahden meripelastuslohkon meripelastussuunnitelma.

Meripelastuksen operatiivisessa organisaatorakenteessa yhdistyy sekä orgaaninen organisaatio että mekaaninen organisaatio. Meripelastustapahtuman yhteydessä työskennellään dynaamisessa ympäristössä, jossa on paljon epävarmuutta ja muutoksia ja tekniikka on tärkeässä roolissa (orgaaninen). Meripelastusorganisaatiossa työjako on pitkälle vietyä ja organisaatio on myös hierarkkinen. Organisaation toimintaa ohjaavat useat ohjeet ja säännöt (mekaaninen) jotka organisaation toimintaa osallistuvien on hallittava. Organisaatio rakenteessa päätöksenteko on keskitetty meripelastustoimenjohtajalle ja meripelastusjohtajalle (mekaaninen) ja tiedonkulkua tapahtuu sekä pystysuorassa että vaakatasossa (mekaaninen ja orgaaninen).⁹⁵

4.5 Organisaatiokulttuurin näkökulma

Organisaatiokulttuurin tunnistaminen ja tutkinta on haasteellisin johtamisen nelikentän osa-alueista. Jokaisella organisaatiolla on oma kulttuurinsa, joka ohjaa ja jopa määrää, miten organisaatiossa toimitaan ja ajatellaan.⁹⁶ Meripelastuksen johtamisessa on havaittavissa organisaatiokulttuurin piirteitä. Edgard Scheinin mukaan organisaatiokulttuuri on organisaation jäsenten välisten jaettujen merkitysten tuote. Johtajuutta käsitellään erilaisin tavoin organisaation ja kulttuurin eri kehitysvaiheissa.⁹⁷ Meripelastuksen johtamisessa organisaatiokulttuuria on kyetty hyödyntämään ja se ilmenee muun muassa lainsäädännössä, ohjeissa ja määräyksissä. Meripelastuksen organisaatiokulttuuri perustuu selkeisiin kansainvälisiin säädöksiin ja ohjeisiin joiden avulla meripelastusta on kyetty yhdenmukaistamaan.

Rajavartiolaitoksen strategiaa voidaan tutkia organisaatiokulttuurin näkökulmasta ja se ilmenee omalla tavallaan myös meripelastuksen organisaatiokulttuuria. Rajavartiolaitoksen strategiassa 2019 on meripelastuksen perusteista määritetty tavoitteeksi, että meripelastustoimen on kyettävä välittömästi aloittamaan pelastustoimet vaativassa monialaonnettomuudessa Suomen lähialueilla osana kansainvälistä viranomaisyhteistyötä. Rajavartiolaitoksen toimintaan keskeisesti vaikuttavista tekijöistä mainitaan muun muassa Itämeri, Euroopan Unioni ja meripelastuksen haasteet. Meripelastuksen merkitys ja sen haasteet Rajavartiolaitoksen tehtäväkentässä käyvät ilmi myös Rajavartiolaitoksen tunnuslauseessa, visioissa ja arvoissa:

⁹⁵ Organisaatiokäyttäytyminen, Juuti s.220.

⁹⁶ Dosentti Heikki Siltalan luentomateriaali MPKK:lla 2009.

⁹⁷ Edgar Schein 1992.

”Rajavartiolaitos turvana kaikissa oloissa.

Suomessa on Euroopan turvallisimmat raja- ja merialueet. Rajavartiolaitos on yhteistyökykyinen, kansainvälisesti arvostettu rajaturvallisuuden ja merellisten turvallisuuspalvelujen asiantuntija, joka tuottaa yhteiskunnalle välttämättömiä turvallisuuspalveluja tehokkaasti ja taloudellisesti.

Turvallisuuden takeena on luotettava ja ammattitaitoinen henkilöstö.

Luotettavuus, ammattitaito ja yhteistyökyky.”

(Rajavartiolaitoksen Strategia 2019)

Strategiassa on myös asetettu päämääräksi, että Suomen meripelastusjärjestelmä on Itämeren luotettavin. Johtamis- ja toimintavalmius on merellisten monialaonnettomuuksien varalta hyvä. Rajavartiolaitoksen panos EU:n meripolitiikan toimeenpanossa ja merellisen ympäristöturvallisuuden edistämiseksi on vahva.⁹⁸

Meripelastustoimi järjestetään siten, että apu voidaan osoittaa viipymättä ja mitoittaa tilanteen edellyttämällä tavalla. Rajavartiolaitoksella on meripelastusta varten osaava henkilöstö, luotettava kalusto sekä korkea johtamis- ja toimintavalmius.⁹⁹ Rajavartiolaitoksella on hyvä valmius ja nopea toimeenpanokyky kaikissa turvallisuustilanteissa. Rajavartiolaitoksella on kyky siirtää voimavaroja painopistealueille rajatilanteen tai yleisen turvallisuustilanteen muuttuessa. Rajavartiolaitos kykenee johtamaan kaikki vaativat meripelastustehtävät ja käynnistämään pelastustoimenpiteet omalla kalustolla kaikissa olosuhteissa ja turvallisuustilanteissa.¹⁰⁰ Edellä mainitut Rajavartiolaitoksen strategian päämäärät ja arvot ilmentävät vahvaa organisaatiokulttuurin vaikutusta meripelastuksen johtamisessa.

Meripelastuksen organisaatiokulttuurissa näkyy vahva pelastuksellisen toiminnan merkitys. Se ilmenee ihmisten perusoletuksissa, asenteissa, arvoissa ja mielipiteissä ilmentävänä toimintatapana ja käyttäytymisenä.¹⁰¹

⁹⁸ Rajavartiolaitoksen strategia 2019.

⁹⁹ Sama.

¹⁰⁰ Sama.

¹⁰¹ Sama.

4.6 Keskinäisriippuvuuden ja toimintaympäristön merkitys

Meripelastuksen johtamisen osa-alueet ovat keskinäisessä riippuvuussuhteessa. Toinen nelikenttä täydentää toista ja ilman toisen vaikutusta toisen tekijöitä ei kyettäisi hyödyntämään. Tämän tutkimustyön viitekehystä laatiessa oletin, että management on merkittävimmissä asemassa tutkittaessa meripelastuksen johtamista. Tutkimustyön tässä vaiheessa voidaan todeta, että tuo ajatusmalli oli väärä. Merkittävimmäksi tekijäksi nousee keskinäisriippuvuus, koska kaikki nelikentän tekijät ovat riippuvaisia toisistaan ja ilman kaikkien neljän osa-alueen ilmenemistä on johtaminen puutteellista.

Keskinäisten riippuvuussuhteiden lisäksi johtaminen on sidoksissa toimintaympäristöön ja tilanteeseen. Toimintaympäristön merkitys korostuu läpi koko meripelastuksen johtamisen. Toisaalta hallinnollisessa toimintaympäristössä työskennellään muiden sidosryhmien kanssa ja tällöin muodostuu selkeitä toimintaympäristön hallinnan mahdollistamia toimintamalleja. Operatiivisessa johtamisessa toimintaympäristö on hyvin moninainen. Jokaisella meripelastuskeskuksella on ominainen toimintaympäristö eri yhteistoimintaviranomaisineen ja omine sisäisine toimintamalleineen. Marko Tuomisen meripelastustoimen riskien analysoinnista saaduista tuloksista toimintaympäristössä merkittävimmin operatiivisen johtamiseen vaikuttavina tekijöinä nousevat esille vuodenaikojen vaikutus, maantieteelliset olosuhteisiin liittyvät tekijät sekä liikenteen laadun ja määrään vaikuttavat tekijät.¹⁰² Suomenlahden meripelastuslohkon vastuualueella korostuu kauppa-alusliikenteen määrä sekä huvialusliikenteen määrä. Tämä selittyy vuosien meripelastustilastojen tarkastelun perusteella. Vuosina 2007 ja 2008 aikana lähes puolet meripelastustilanteista Suomessa tapahtui Suomenlahden meripelastuslohkolla.¹⁰³

¹⁰² Meripelastustoimen riskianalyysi, komentajakapteeni Tuominen, 2005.

¹⁰³ Rajavartiolaitoksen meripelastustilastot vuosilta 2007 ja 2008.

5 POHDINTA

5.1 Tulokset ja johtopäätökset

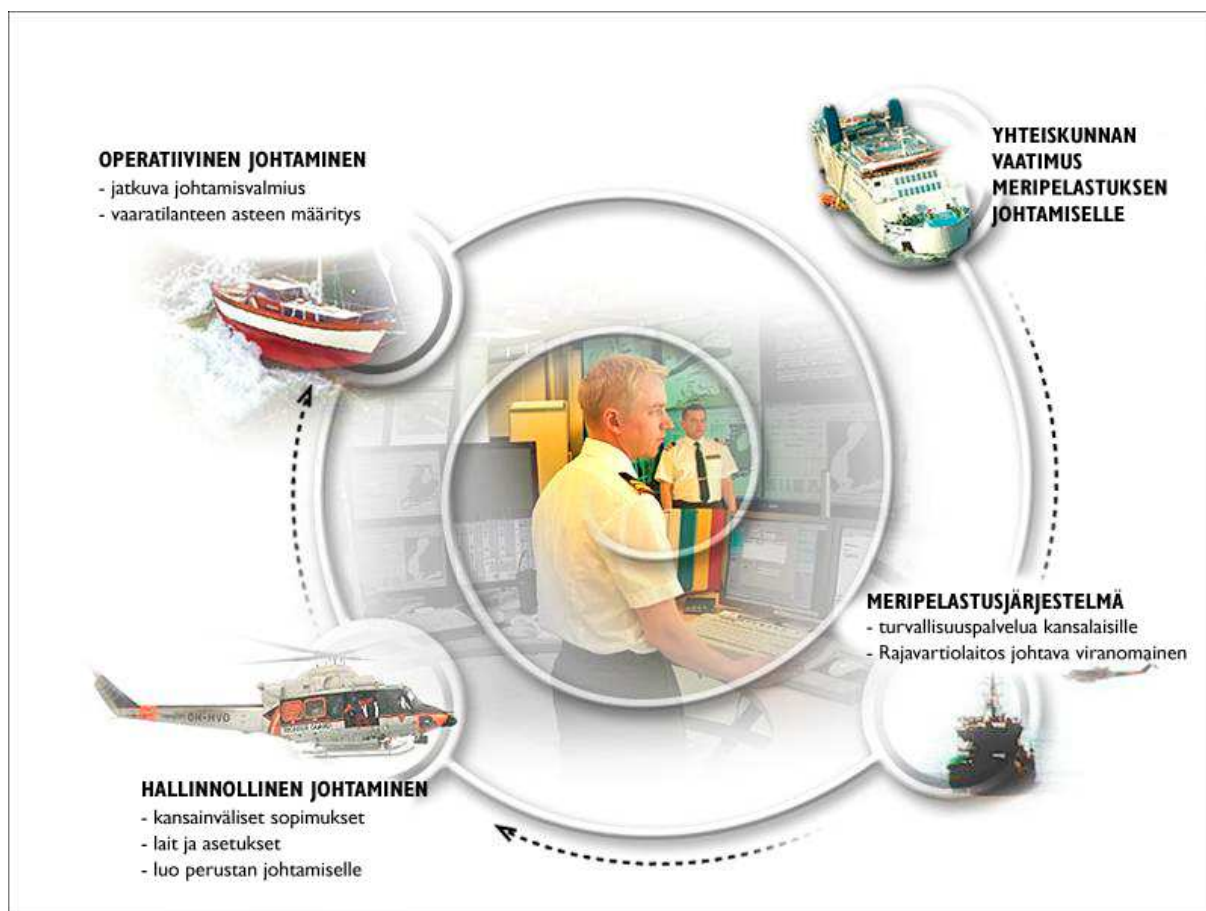
Meripelastuksen johtaminen on maailmanlaajuisesti merkittävää johtamistoimintaa; jokainen valtio vastaa omalla vastuualueellaan meripelastuksen johtamisesta ja sen valmiuden ylläpidosta. Kansainvälisen merenkulkujärjestö IMO:n toiminnassa meripelastuksen johtamisen merkitys näkyy vahvasti. IMO:n johdolla laadittu Hampurin sopimus toimii kansainvälisenä ohjaavana normina meripelastukselle. Kansainvälisillä sopimuksilla ja ohjeilla on pyritty luomaan yhtenäinen perusta ja riittävät perusteet meripelastuksen johtamiselle. Kansainväliset sopimukset luovat myös yhtenäisen perustan johtamistoiminnalle, joka esimerkiksi suuronnettomuustilanteessa mahdollistaa useiden eri kansallisuuksien mahdollisimman tehokkaan toiminnan.

Kansallisella tasolla meripelastuksen johtamista ohjaa meripelastuslaki sekä Valtioneuvoston asetus meripelastuksesta. Edellä mainituilla normeilla on luotu meripelastuksen ylin ohjaava kansallinen säädösperusta. Sitä täydentämään on laadittu erilaisia ohjeita ja määräyksiä, joiden avulla ohjataan hallinnollista ja operatiivista johtamista. Yhteiskunta on lainsäädännöllään osoittanut tarpeen meripelastukselle ja sen johtamiselle.

Meripelastus on merellä vaarassa olevien ihmisten etsimistä ja pelastamista, heille annettavaa ensiapua sekä vaaratilanteeseen liittyvän radioviestinnän hoitamista kaikissa olosuhteissa ja kaikkina vuodenaikoina. Meripelastusjärjestelmä tuottaa merellä liikkuville ihmisille turvallisuuspalvelua. Tämän turvallisuuspalvelun tuottamisesta vastaa ja sitä johtaa Rajavartiolaitos, mutta sen tuottamiseen osallistuvat myös muut viranomaiset ja vapaaehtoiset järjestöt.

Suomessa meripelastuksen johtaminen on jaettu kahteen eri osa-alueeseen: hallinnolliseen osa-alueeseen ja operatiiviseen osa-alueeseen. Hallinnollinen johtaminen luo perustan meripelastuksen johtamiselle ja operatiiviselle toiminnalle. Hallinnollisella johtamisella luodaan lainsäädännölliset toimivat johtamisedellytykset ja toimivaltuudet sekä luodaan ja ylläpidetään operatiivista johtamisvalmiutta ja –toimintaa. Operatiivisella johtamisella eli ns. meripelastustoimenjohtamisella tarkoitetaan hallintoyksikössä tapahtuvaa johtamistoimintaa, joka mahdollistaa johtamistoiminnan käynnistämisen ja suorittamisen kaikkina vuodenaikoina vuorokauden kaikkina hetkinä myös kriisin aikana. Edellä mainituista tekijöistä muodostuu meripe-

lastuksen johtamisen hermeneuttinen kehä, eli kokonaisuus jota voidaan kutsua meripelastuksen johtamiseksi. Meripelastuksen hermeneuttinen kehä on esitetty kuvassa 7.

Kuva 7. Meripelastuksen hermeneuttinen kehä

Meripelastuksen johtaminen voidaan määritellä toiminnaksi, jonka avulla yhteiskunnan voimavaroja hankitaan, kohdennetaan ja hyödynnetään ihmisten etsintään ja pelastamiseen merialueella. Meripelastuksen hallinnollisella johtamisella hankitaan ja luodaan voimavaroja, sekä materiaalisia että henkisiä resursseja. Sen avulla luodaan edellytykset yhtenäiselle tehokkaalle operatiiviselle johtamistoiminnalle. Hallinnollista johtamista voidaan pitää jatkuvana, mutta sen merkitystä ei välttämättä tiedosta. Meripelastuksen operatiivinen johtaminen on hallinnollisen johtamisen avulla luotujen toimintaedellytysten hyödyntämistä. Käytännössä operatiivinen johtaminen on jatkuvaa johtamisvalmiuden ylläpitoa sekä johtamistoimintaa, joka ilmenee aina meripelastustilanteen yhteydessä.

Meripelastuksen johtaminen on kokonaisuus joka muodostuu kahdesta osa-kokonaisuudesta: hallinnollisesta ja operatiivisesta johtamisesta. Kaikki ymmärtävät operatiivisen johtamisen merkityksen, mutta kuvan 8 symboliikka ilmentää hallinnollisen ja operatiivisen johtamisen

suhdetta. Hallinnollinen johtaminen on piilossa ja sen valtaisa merkitystä ei välttämättä tiedosteta. Tähän päädyttiin tutkimustyössä erityisesti tutkittaessa meripelastuksen johtamisen jakautumista, tutkittaessa meripelastuksen lainsäädäntöön ja kansainvälisiin ohjeisiin.

Kuva 8. Meripelastuksen johtaminen.

Rajavartiolaitoksen rooli johtavana meripelastusviranomaisena selkeytyi meripelastuslain päivityksen yhteydessä. Rajavartiolaitos on johtava meripelastusviranomainen, mutta ei ainoa meripelastusviranomainen. Rajavartiolaitos vastaa meripelastustoimen järjestämisestä, johtamisesta, suunnittelusta, kehittämisestä ja valvonnasta. Rajavartiolaitos suorittaa etsintä- ja pelastustoimintaa yhdessä muiden meripelastusviranomaisten kanssa. Rajavartiolaitos myös antaa meripelastustoimen johtamiskoulutusta. Meripelastustoimeen osallistuu koko yhteiskunta viranomaisista ja vapaaehtoisjärjestöistä varustamoihin, merenkulkijoihin ja aina yksittäisiin kansalaisiin asti.

Johtamisen nelikentän eri osa-alueiden eli johtajuuden, johtamisen, organisaationrakenteen, organisaatiokulttuurin ja niiden keskinäisriippuvuuden merkitystä ei voida aukottomasti tutkia asiakirjaperusteisena tutkimuksena. Sen perusteella voidaan tunnistaa eri osa-alueiden piirteitä sekä hallinnollisessa että operatiivisessa johtamisessa. Osa-alueet tulevat esille osin heikosti ja

osittain erittäin vahvasti, mutta niiden kokonaismerkitystä ja keskinäisriippuvuutta ei voida tämän perusteella yksiselitteisesti tulkita. Tämän tutkimuksen tekeminen vaatii kattavan kysely- ja haastattelututkimuksen tekemistä ja siitä saatavan aineiston analysointia. Haastavin osa-alueista on kokonaisuudessaan organisaatiokulttuurin merkityksen tutkiminen, mutta sekä hallinnollisessa että operatiivisessa johtamisessa yhtenäisen organisaatiokulttuurin merkitys voi olla erittäin suuri. Meripelastuksen johtamisessa nousee vahvasti myös esille toimintaympäristön vaikutus, ja sen tutkiminen rajattiin tässä työssä syvällisemmin pois.

5.2 Tutkimuksen lähestymistavan ja menetelmien arviointi

Tutkimuksen lähestymistapa oli hermeneuttinen tutkimus. Edellä mainittu tutkimustapa soveltuu käytettäväksi tutkittaessa meripelastuksen johtamista. Tutkimusmenetelmänä tulkitseva käsiteanalyysi oli erittäin haasteellinen mutta sitä kyettiin käyttämään tutkimustyössä. Sen käytössä rajoittavana tekijänä voidaan pitää lähdemateriaalin suppeutta ja pitäytymistä ainoastaan kirjallisissa lähteissä. Tutkimustyön laadinnassa hyödynnettiin objektiivisuuden säilyttämiseksi erittäin vähän tutkijan omia kokemuksia. Tutkimuksen syventäminen haastattelujen ja mahdollisen kyselytutkimuksen avulla olisi tuonut lisää aineistoa meripelastuksen johtamisen syvällisempään ymmärtämiseen ja johtamisen nelikentän eri osa-alueiden merkityksen syvällisempään havainnointiin.

Tutkimusongelma ja asetetut tutkimuskysymykset osoittautuivat toimiviksi ja kaikkiin tutkimustyön kysymyksiin saatiin vastaukset. Valittua tutkimuksen lähestymistapaa ja käytettyä tutkimusmenetelmää voidaan pitää toimivina.

5.3 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Tutkijan oman ennakkokäsityksen merkitys meripelastuksen johtamisesta ennen tutkimusta on huomioitava pohdittaessa tutkimuksen luotettavuutta. Ennakkokäsitys meripelastuksen johtamisen merkityksestä, sen jakautumisesta operatiiviseen ja hallinnolliseen johtamiseen perustuivat tutkijan omiin kokemuksiin erilaista meripelastustehtävistä ja erityisesti työskentelystä meripelastuslohkokeskuksen päällikkönä. Edellä mainitun perusteella on huomioitava, että vahvan esiymmärryksen merkitys korostuu hermeneuttisen lähestymistavan myötä.

Päätutkimusongelmaan ”Mitä meripelastuksen johtaminen on?” tutkimus vastaa kattavasti. Tutkimuksen alakysymyksiin, mitä meripelastus on, mikä ohjaa meripelastuksen johtamista, mitä johtaminen on ja mitä johtaminen on meripelastuksessa, kyettiin vastaamaan. Osin vas-

taukset jäivät kuitenkin melko suppeiksi, mikä johtuu lähdemateriaalin rajallisuudesta ja tutkimuksen rajaamisesta asiakirjapohjaiseksi. Alakysymyksiin olisi kyetty saamaan perustellummat vastaukset haastattelujen sekä laajan kyselytutkimuksen avulla.

5.4 Jatkotutkimus

Tutkimustyön aikana nousi esille, miten mitata Rajavartiolaitoksen henkilöstön näkökannasta operatiivisen ja hallinnollisen johtamisen osa-alueiden jakautumista ja niiden merkityksen tunnistamista. Nykyisellään työpanoksen selkeä jakautuminen painottuu operatiiviseen johtamiseen ja sitä tukevaan toimintaan. Tämän työn tarkoituksena oli tuottaa perustutkimus, jota voidaan jatkotutkimuksella joko laajentaa tai jonkin osa-alueen osalta syventää.

Jatkotutkimuksen aiheena olisi tutkia syvällisemmin meripelastuksen nelikentän eri osa-alueiden merkitystä, keskinäisriippuvuutta ja toimintaympäristön merkitystä. Jatkotutkimuksen aineiston tulisi koostaa kyselytutkimuksen avulla riittävän laajasta meripelastuksen johtotehtävissä työskenteleviltä henkilöiltä sekä tutkia myös organisaation ulkopuolisten näkökulmasta meripelastuksen johtamista. Jatkotutkimuksen yhteydessä tulisi vielä tutkia johtamisen eri osa-alueiden merkitys ja niiden rooli operatiivisessa ja hallinnollisessa johtamisessa. Johtajuuden osalta tulisi tutkia organisaation ja henkilön johtajuuden merkitystä meripelastuksen johtamisessa. Johtamisen osalta onko johtaminen yhdenmukaista ja tunnistetaanko kaikki johtamiseen vaikuttavat tekijät. Organisaatorakenteen osalta sen rakenteen moninaisuutta sen hyödyntämistä vai vaikeuttaako organisaatorakenteen monimuotoisuus johtamista erityisesti suuronnettomuustilanteissa. Haasteellisin, mutta toisaalta kenties mielenkiintoisin osa-alue olisi organisaatiokulttuurin tutkiminen. Onko meripelastuksen johtamisessa oma ”meripelastuksen organisaatiokulttuuri” vai heijastuuko Rajavartiolaitoksen organisaatiokulttuuri meripelastuksen johtamiseen.

Tutkimuksen aikana nousi esille meripelastuslain 3§:n 1 mom. 7.kohta, jonka perusteella Rajavartiolaitos antaa meripelastustoimeen liittyvää johtamiskoulutusta sekä tarvittaessa muutaakin meripelastustoimeen liittyvää koulutusta ja valistusta. Miten kyseisen kohdan tehtävää voitaisiin hyödyntää tehokkaammin ja voitaisiinko tehokkaammalla preventiivisellä toiminnalla esimerkiksi koulutuksella ja viestinnällä kyetä estämään osa meripelastustapahtumista.

LÄHTEET

JULKAISTUT LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (1994): Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Vastapaino.

Hallituksen esitys Eduskunnalle etsintä- ja pelastuspalvelua merellä koskevan vuoden 1979 kansainvälisen yleissopimuksen muutosten hyväksymisestä ja laiksi muutosten lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, liittymisestä kansainväliseen COSPAS-SARSAT-ohjelmaan käyttäjävaltiona ja laiksi liittymisilmoituksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laiksi meripelastuslain muuttamisesta. Hallituksen esitys 185/2009 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle etsintä- ja pelastuspalvelua merellä koskevan vuoden 1979 kansainvälisen yleissopimuksen muutosten hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä meripelastuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Hallituksen esitys 71/2009 vp.

Hans-Georg Gadamer, Hermeneutiikka: Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa, suom. Ismo Nikander, Vastapaino, Tampere, 2004.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2003. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi

Hirsijärvi, S., Remes, P., Liikanen, P. & Sajavaara, P. 1986. Tutkimus ja sen raportointi. Jyväskylä: Gummerus.

IAMSAR-manual: International aeronautical and maritime search and rescue manual. Vol 1, Organisation and management, IMO/ICAO Lontoo/Montreal 2007.

IAMSAR-manual: International aeronautical and maritime search and rescue manual. Vol 2, Mission co-ordination, IMO/ICAO Lontoo/Montreal 2007.

IAMSAR-manual: International aeronautical and maritime search and rescue manual. Vol 3, Mobile facilities, IMO/ICAO Lontoo/Montreal 2007.

Johtamisen laitoksen tutkimusohje, MPKK:N julkaisusarja 1, tutkimuksia nro 36, kapteeni Jami Virta, Helsinki 2007.

Johtamisen laitoksen sotatieteellisten perustutkintojen pedagoginen käsikirjoitus 2008, MPKK:N julkaisusarja 3, työpapereita nro 10, kapteeni Jami Virta, Helsinki 2008.

Kielitoimiston sanakirja L-R 2.osa, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Jyväskylä 2006.

Merilaki. 15.7.1994/674

Meripelastuslaki. 30.11.2001/1145.

Meripelastuslaki 1.1.2010/ 1145.

Meripelastusohje 2003.

Organisaatiokäyttäytyminen, Pauli Juuti, Otava, Keuruu 2006.

Pelastuslaki. 13.6.2003/468.

Rajavartiolaki. 15.7.2005/578.

Organizational Culture and Leadership. Second Edition. San Francisco. Jossey-Bass Publisher, Schein Edgar H, 1992.

Sotilasjohtamisen tutkimuksen tieteenfilosofiset perusteet ja menetelmät, MPKK, Johtamisen Laitos, Julkaisusarja 2 n:o 9. Helsinki. Hakapaino. Huhtinen, Aki-Mauri, toim. 2002.

Tulkitseva käsiteanalyysi organisaatio- johtamistutkimuksen tutkimusmetodologisena vaihtoehtona (artikkeli). Liiketaloudellinen Aikauskirja 3/2001, 371-390. Helsinki. Liiketaloustieteellinen yhdistys r.y. Takala, Tuomo & Lämsä, Anna-Maija 2001.

Turvallisuusjohtaminen ja rajavartiolaitos – Yksittäisten onnettomuuksien tutkinnassa strategisten häiriöiden hallintaan, Maanpuolustuskorkeakoulun, johtamisen laitos, julkaisusarja 1, tutkimuksia N.o 30, komentajakapteeni Tom Hanèn, 2005.

Valtioneuvoston asetus meripelastuksesta 17.1.2002/37.

Yllätyksellinen maailma – Miten toimit ja löydät mahdollisuudet, Pauli Juuti, Tampere 2009.

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Meripelastustoimen johtamisjärjestelmä, Rajavartiolaitoksen esikunnan määräys, RVLPAK C.16, d:nro 1216/42/2006

Rajavartiolaitoksen esikunnan raja- ja meriosaston työjärjestys, Rajavartiolaitoksen esikunnan määräys, d:nro1376/08/2008.

Rajavartiolaitoksen meripelastustilastot vuosilta 2007 ja 2008.

Siltalan luentomateriaali.

Suomenlahden merivartioston meripelastussuunnitelma 1177/42/2007.

INTERNET

Rajavartiolaitos.

[Http://www.raja.fi/rvl/home.nsf/pages/461CAC1CA2FFF0EBC22574A900375B46?opendocument](http://www.raja.fi/rvl/home.nsf/pages/461CAC1CA2FFF0EBC22574A900375B46?opendocument) (Ladattu 20.9.2009).

[Http://www.raja.fi/rvl/rmvk/home.nsf/pages/2EFE6B8D326C636CC22572CA001C90FB](http://www.raja.fi/rvl/rmvk/home.nsf/pages/2EFE6B8D326C636CC22572CA001C90FB) (Ladattu 9.3.2010)

Käsiteanalyysi tutkimusmenetelmänä artikkeli

Takala Tuomo; Lämsä Anna-Maija 2001: Tulkitseva käsitetutkimus organisaatio- ja johtamistutkimuksen tutkimusmetodologisena vaihtoehtona. Liiketaloudellinen aikakausikirja 3. s. 371-389. (Ladattu 20.9.2009)

AIKAISEMMAT TUTKIMUSTYÖT

Halonen, Markku, komentajakapteeni: Meripelastus Suomessa, diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu 1997.

Himanen, Heikki, kapteeniluutnantti: Meripelastustoiminnan historia Suomessa ja kehitysnäkymät nykytilasta 2000-luvun alkuvuosille, tutkielma, meripuolustuksen esiuupseerikurssi 10, 1990.

Hyyryläinen, Heikki: Meripelastuskoulutuksen laatu, lisensiaattityö, kasvatustieteiden tiedekunta, Turun yliopisto 2006.

Höijer, Tuukka, kadetti: GOFRED ja Helsingin meripelastuslohkokeskus: meripelastuksen yhteistyö, sotatieteiden kandidaatin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2005.

Järäinen, Jani, kadetti: Suomen meripelastusjärjestelmän kehittämistarpeet ja mahdollisuudet, tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu, 2001.

Jääskeläinen, Risto, kapteeniluutnantti: Meripelastuspalvelun johtamiskoulutus rajavartiolaitoksessa, esiuupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2000.

Jääskeläinen, Risto, komentajakapteeni: Meripelastusjohtajan koulutus rajavartiolaitoksessa, yleisupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2001.

Lahtinen, Jari, kapteeniluutnantti: Meripelastuspalvelun kansainvälinen yhteistoiminta ja sen kehittäminen, tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1997.

Mikkilä, Marttijaakko: Lastialusonnettomuuksista saatujen kokemusten hyödyntäminen meripelastustoimen kehittämisessä, Maanpuolustuskorkeakoulu 2003.

Mikkilä, Marttijaakko: Keskisuuret lastialusonnettomuudet Saaristomeren meripelastusalueella vuosina 1990-97 ja niistä saadut kokemukset, esiuupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2003.

Munkki, Anssi: Merivoimat ja viranomaisten tukeminen normaalioloissa, esiupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2008.

Nousiainen, Kari, kapteeniluutnantti: Suomen meripelastusjärjestelmän kehittäminen, esiupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 1995.

Tuominen, Marko, komentajakapteeni: Meripelastustoimen riskien analysointi, diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu 2005.

Viitala, Valtteri, kadettikersantti: Meripelastuksen johtaminen, sotatieteiden kandidaatin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2004.

Virtanen, Aku, kadetti: Meripelastustapahtuman vaiheiden vaikutus meripelastuksen palvelutasolle, sotatieteiden kandidaatin tutkielma, maanpuolustuskorkeakoulu 2006.

Ääri, Mikko, kadetti: Meripelastustoimen raportointijärjestelmän kehittäminen teknisestä näkökulmasta, Pro Gradu-työ, Maanpuolustuskorkeakoulu 2008.

LIITTEET**MERIPELASTUKSESTA LAADITTUJA TUTKIMUKSIA
JA OPINNÄYTETÖITÄ****LIITE 1**

Halonen, Markku, komentajakapteeni: Meripelastus Suomessa, diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu 1997.

Himanen, Heikki, kapteeniluutnantti: Meripelastustoiminnan historia Suomessa ja kehitysnäkymät nykytilasta 2000-luvun alkuvuosille, tutkielma, meripuolustuksen esiuupseerikurssi 10, 1990.

Höijer, Tuukka, kadetti: GOFRED ja Helsingin meripelastuslohkokeskus: meripelastuksen yhteistyö, sotatieteiden kandidaatin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2005.

Järäinen, Jani, kadetti: Suomen meripelastusjärjestelmän kehittämistarpeet ja mahdollisuudet, tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu, 2001.

Jääskeläinen, Risto, kapteeniluutnantti: Meripelastuspalvelun johtamiskoulutus rajavartiolaitoksessa, esiuupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2000.

Jääskeläinen, Risto, komentajakapteeni: Meripelastusjohtajan koulutus rajavartiolaitoksessa, yleisupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2001.

Lahtinen, Jari, kapteeniluutnantti: Meripelastuspalvelun kansainvälinen yhteistoiminta ja sen kehittäminen, tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1997.

Mikkilä, Marttijaakko: Lastialusonnnettomuuksista saatujen kokemusten hyödyntäminen meripelastustoimen kehittämisessä, Maanpuolustuskorkeakoulu 2003.

Mikkilä, Marttijaakko: Keskisuuret lastialusonnnettomuudet Saaristomeren meripelastusalueella vuosina 1990-97 ja niistä saadut kokemukset, esiuupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2003.

Munkki, Anssi: Merivoimat ja viranomaisten tukeminen normaalioloissa, esiupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2008.

Nousiainen, Kari, kapteeniluutnantti: Suomen meripelastusjärjestelmän kehittäminen, esiupseerikurssin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 1995.

Tuominen, Marko, komentajakapteeni: Meripelastustoimen riskien analysointi, diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu 2005.

Viitala, Valtteri, kadettikersantti: Meripelastuksen johtaminen, sotatieteiden kandidaatin tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu 2004.

Virtanen, Aku, kadetti: Meripelastustapahtuman vaiheiden vaikutus meripelastuksen palvelutasolle, sotatieteiden kandidaatin tutkielma, maanpuolustuskorkeakoulu 2006.

Ääri, Mikko, kadetti: Meripelastustoimen raportointijärjestelmän kehittäminen teknisestä näkökulmasta, Pro Gradu-työ, Maanpuolustuskorkeakoulu 2008.

Meripelastuslaissa on määritelty osa keskeisistä termeistä. Meripelastustilanteessa vaaratilanne on jaoteltu kolmeen erilaiseen tilanteeseen:

- 1) Epävarmuustilanteella tarkoitetaan tilannetta, jolloin vallitsee epävarmuus ihmisen turvallisuudesta merellä taikka jolloin muuten on aihetta ryhtyä toimenpiteisiin mahdollisen avuntarpeen selvittämiseksi.
- 2) Hälytystilanteella tarkoitetaan tilannetta, jolloin voidaan olettaa ihmisen turvallisuuden vaarantuneen merellä tai jolloin avuntarpeen selvittämiseksi suoritettujen tiedustelujen tulokset ovat olleet tulksettomia.
- 3) Hätätilanteella tarkoitetaan tilannetta, jolloin on ilmeistä, että ihminen on vaarassa merellä ja välittömän avun tarpeessa.

Etsintä- ja pelastusyksiköllä (search and rescue unit, SRU) tarkoitetaan alusta tai ilma-alusta, jossa on meripelastustoimen etsintä- ja pelastustehtävän hoitamista varten koulutettu miehistö ja joka on tehtävän hoitamiseen varustettu.

Meripelastustoimen vastuualueella (search and rescue region, SRR) tarkoitetaan merialuetta, joka käsittää Suomen aluevedet, niillä olevan saariston vesialueen sekä aluevesiin välittömästi liittyvän kansainvälisen merialueen osan, josta on naapurivaltioiden kanssa erikseen sovittu.

Meripelastuslohkolla (search and rescue sub-region, SRS) tarkoitetaan meripelastustoimen vastuualueen osa-alueetta, joka yleensä käsittää asianomaisen merivartioston toimialueen ja lisäksi muun sen läheisyydessä olevan osan meripelastustoimen vastuualueesta sen mukaan kuin asiasta on tarkemmin sovittu tai määrätty sekä jolla asianomainen merivartiosto vastaa meripelastustoimesta.

Meripelastuskeskuksella (maritime rescue co-ordination centre, MRCC) tarkoitetaan erikseen määrättyä merivartioston johtokeskusta, joka on Suomen meripelastustoimen vastuualueen valtakunnallinen johtokeskus ja Suomen meripelastustoimen kansainvälinen yhteyspiste. Se huolehtii johtamis- ja viestitusvalmiuden jatkuvasta ylläpitämisestä ja etsintä- ja pelastustoiminnan johtamisesta meripelastuslohkonsa alueella.

Meripelastuslohkokeskuksella (maritime rescue sub-centre, MRSC) tarkoitetaan erikseen määrättyä merivartioston johto- tai muuta keskusta, joka itsenäisesti tai meripelastuskeskukselle alistettuna huolehtii johtamis- ja viestitusvalmiuden jatkuvasta ylläpitämisestä sekä etsin-

tä- ja pelastustoiminnan johtamisesta meripelastuslohkonsa alueella tai muulla erikseen määrättyllä alueella.

Meripelastustoimen johtajalla (search and rescue co-ordinator, SC) tarkoitetaan meripelastuslohkon meripelastustoimen järjestelyistä vastaavaa merivartioston komentajaa.

Meripelastusjohtajalla (search and rescue mission co-ordinator, SMC) tarkoitetaan meripelastuksen johtokeskuksessa toimivaa rajavartiomiestä, jonka tehtävänä on johtaa etsintä- ja pelastustoimintaa.

Onnettomuuspaikan johtajalla (on-scene co-ordinator, OSC) tarkoitetaan henkilöä, jonka tehtävänä on meripelastusjohtajan alaisuudessa johtaa ja sovittaa yhteen etsintä- ja pelastustoimintaa onnettomuusalueella.

Lentotoiminnan koordinaattorilla (aircraft co-ordinator, ACO) tarkoitetaan henkilöä, jonka tehtävänä on meripelastusjohtajan alaisuudessa johtaa ja sovittaa yhteen etsintä- ja pelastustoiminnan lentotoimintaa onnettomuusalueella.

Monialaonnettomuudella tarkoitetaan onnettomuutta tai vaaratilannetta, jossa vaara uhkaa ihmishengen ohella ympäristöä, alusta, sen lastia tai muuta omaisuutta.

Ensihoitopalvelulla tarkoitetaan kokonaisuutta, joka vastaa potilaan kiireellisestä hoidosta ensisijaisesti terveydenhuollon hoitolaitosten ulkopuolella ja tarvittaessa potilaan kuljettamisesta tarkoituksenmukaisimpaan terveydenhuollon yksikköön.

Turvallisuusradioviestinnällä tarkoitetaan radioviestintää, jota harjoitetaan ihmishengen tai omaisuuden turvaamiseksi ja pelastamiseksi.

Merenkulun avustuspalvelulla (maritime assistance service, MAS) tarkoitetaan välityspalvelua, joka tukee meripelastustoimen varautumissuunnittelua ja ennakoivaa toimintaa merenkulun vaara- ja onnettomuustilanteita varten sekä tarjoaa aluksille kansallisen yhteyspisteen avustustarpeille ja ilmoituksille. Merenkulun avustuspalvelu ei siis ole johtamistoimintaa.

Puhelinvälitteisillä lääkäripalveluilla (telemedical assistance service, TMAS) tarkoitetaan satelliitin ja matkapuhelinverkon välityksellä merellä oleville aluksille annettavia kiireellisiä lääkintäpalveluja erikoislääkäripalvelut mukaan lukien.

COSPAS-SARSAT-järjestelmällä tarkoitetaan kansainvälistä etsintä- ja pelastussatelliittijärjestelmää, jonka avulla välitetään satelliitin kautta merenkulun, ilmailun tai henkilökohtaisten hätälähettimien hätäviestejä.